
**Беларусь
у рэгіёне краін Усходняга партнёрства
(1992-2012)**

**Стратэгія міждзяржаўных дачыненняў.
Палітычная і эканамічная роля ў рэгіёне.**

**Інстытут палітычных даследаванняў
“Палітычная сфера”**

пры падтрымцы
Цэнтра еўрапейскай трансфармацыі

Аўтары:

Андрэй Казакевіч

Андрэй Валодзькін

Аляксандр Філіпаў

© Інстытут палітычных даследаванняў “Палітычная сфера”, 2014.

© Цэнтр еўрапейскай трансфармацыі, 2014.

ІНСТЫТУТ ПАЛІТЫЧНЫХ ДАСЛЕДАВАННЯЎ

ПАЛІТЫЧНАЯ СФЕРА

Інстытут палітычных даследаванняў “Палітычная сфера”

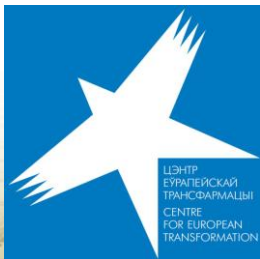
Вільнюс, Літва

LT-07110, Lithuania, Vilnius,
Fabijoniškių g., 59-26
+370 670 18674

info@palityka.org
www.palityka.org

Мінск, Беларусь

220064, Belarus, Minsk,
P.O. Box 59
+375 29 6733296

Цэнтр еўрапейскай трансфармацыі
Мінск, Беларусь

cet@eurobelarus.info
cet.eurobelarus.info
+375 29 6185388

Publication was made in the frames of the EIDHR project “Support to the freedom of association in Belarus and empowerment of civil society actors for public policy dialogue”.

<http://palityka.org>

Змест

Ад рэдактара.....	4
Уводзіны.....	5
Частка I. Агульная характарыстыка рэгіёна краін Усходняга партнёрства.....	8
Частка II. Стасункі з асобнымі краінамі рэгіёна Усходняга партнёрства.....	16
Украіна	16
Каўказскі рэгіён (Азербайджан, Арменія, Грузія).....	20
Малдова.....	26
Асноўныя вывады	32

Ад рэдактара

У 2008 годзе Еўрапейскі Саюз у рамках Усходняга вымярэння Еўрапейскай палітыкі суседства ініцыяваў запуск праграмы па збліжэнні ды паглыбленаму супрацоўніцтву з шасцю постсавецкімі краінамі — “новымі ўсходнімі суседзямі”: Азербайджанам, Арменіяй, Беларуссю, Грузіяй, Малдовай і Украінай. У траўні 2009 года гэтыя краіны прынялі прапанову ЕС стаць удзельнікамі ініцыятывы, якая атрымала назву “Усходняе партнёрства”. Дадзеная ініцыятыва, акрамя развіцця двухбаковых адносін паміж ЕС і кожнай краінай-партнёрам, таксама прадугледжвае развіццё шматбаковых стасункаў паміж усімі ўдзельнікамі Усходняга партнёрства. З мэтай вызначэння месца і ролі Беларусі ва ўзаемаадносінах (перш за ўсё, на палітычным і эканамічным узроўнях) з краінамі, якія цяпер утвараюць рэгіён Усходняга партнёрства, апісання таго, як гэтыя ўзаемаадносіны складаліся на працягу двух дзесяцігоддзяў (1992-2012 гады), а таксама для выяўлення патэнцыялу далейшага рэгіянальнага супрацоўніцтва **Інстытутам палітычных даследаванняў “Палітычная сфера”** ў 2013 годзе было выканана даследаванне, з вынікамі якога прапануем азнаёміцца.

Даследчы калектыў: **Андрэй Казакевіч** (кіраўнік даследавання; метадалогія, інтэграцыя і выніковая апрацоўка дадзеных, асноўныя інтэрпрэтацыі), **Андрэй Валодзькін** (збор і аналіз дадзеных пра стасункі Беларусі з Азербайджанам і Малдовай), **Аляксандр Філіпаў** (збор і аналіз дадзеных пра стасункі Беларусі з Арменіяй, Грузіяй і Украінай).

Даследаванне было праведзена пры падтрымцы **Цэнтра еўрапейскай трансфармацыі**.

Уводзіны

Вакол характару беларускай знешняй палітыкі і рэгіянальнага месца Беларусі заўсёды паўставала шмат дыскусій. Меркаванні розных экспертаў і даследчыкаў значна разыходзяцца: ад культывавання афіцыйных ідэалагем “шматвектарнасці” да атаясамлення Беларусі з “праэтэктаратам” Расіі без уласнай знешняй палітыкі. Частка аналітыкаў апісвае Беларусь як індустрыяльны і тэхналагічны цэнтр рэгіёна са зладжанай дзяржаўнай сістэмай на фоне карумпаваных суседзей з разбуранымі ды залежнымі ад экспарту сыравіны эканомікамі. Іншыя саму Беларусь апісваюць як датацыйную і ў значнай ступені сыравінную краіну з неэфектыўным прамысловым сектарам.

Гэтыя дыскусіі набылі новае гучанне ў кантэксце рэгіянальнай ініцыятывы ЕС “Усходняе партнёрства”, бо яе эфектыўнае ажыццяўленне патрабуе дакладнага адказу на пытанне пра характар беларускай знешняй палітыкі, а таксама разумення рэальнага месца Беларусі ў рэгіёне. Асобнай увагі патрабуе таксама апісанне матываў і фактараў, якія вызначаюць актыўнасць беларускай дзяржавы на знешняй арэне, уздымы і падзенні ў дачыненнях з асобнымі краінамі паўстаўшага рэгіёна Усходняга партнёрства цягам апошніх двух дзесяцігоддзяў, уплыў Расіі на дынаміку знешніх стасункаў за гэты час, а таксама “кропак” уваходу Беларусі ў рэгіянальную і міжнародную палітыку.

Такім чынам, даследаванне накіравана на вызначэнне актуальнай сістэмы знешнепалітычных сувязей, якія выбудоўвае і ў якія ўпісана беларуская дзяржава ў межах рэгіёна Усходняга партнёрства. Гэта значыць, якія стратэгіі Беларусь выбірае ў дачыненнях з асобнымі краінамі гэтага рэгіёна, наколькі палітыка з’яўляецца ўстойлівай, працяглай па часе і якія ўстойлівыя тэндэнцыі можа зафіксаваць за апошнія дваццаць гадоў. Адным словам, неабходна апісаць стварэнне сістэмы і фармату знешнепалітычных сувязей Беларусі ў рэгіёне, ахопленым з 2009 года ініцыятывай ЕС “Усходняе партнёрства”.

Атрыманая карціна, натуральна, будзе патрабаваць свайго тлумачэння: выяўлення асноўных палітычных і эканамічных фактараў і матываў дынамікі знешняй палітыкі. Пошук верагодных тлумачэнняў з’яўляецца наступнай падставовай задачай даследавання. Мяркуюцца, што такія тлумачэнні не толькі дазваляць зразумець актуальную палітыку Беларусі, але таксама змогуць стаць асновай для прагназавання яе далейшага развіцця.

Асабліва ўвага будзе нададзена акрэсленню на аснове атрыманага эмпірычнага матэрыяла сапраўднага палітычнага і эканамічнага месца Беларусі ў сённяшнім рэгіёне Усходняга партнёрства: наколькі Беларусь з’яўляецца ізаляванай, наколькі самастойнай у вызначэнні свайго знешнепалітычнага курса, якая мадэль палітычнай гульні для яе ўласцівая. Таксама будзе важным разглядаць эканамічную ролю Беларусі: у стасунках з якімі краінамі рэгіёна яна выступае як індустрыяльны і тэхналагічны цэнтр, а для якіх з’яўляецца хутчэй крыніцай сыравіны і энерганосьбітаў.

Апісанне крыніц. Скарыстаныя пры правядзенні даследавання крыніцы можна падзяліць на дзве групы. Першую з іх складаюць інфармацыйныя матэрыялы, змешчаныя на афіцыйных сайтах дыпламатычных ведамстваў і іншых дзяржаўных органаў краін Усходняга партнёрства (міністэрств замежных спраў, парламентаў і г.д.). Гэтую групу, у сваю чаргу, можна падзяліць на: а) матэрыялы рэтраспектыўнага характару, прысвечаныя гісторыі агульнага развіцця двухбаковых кантактаў; і б) паведамленні з архіваў навін, прысвечаныя канкрэтным сустрэчам ці візітам.

Крыніцы, аднесеныя да першай з гэтых падгруп, даюць пералік двухбаковых сустрэч і візітаў, што адбыліся, пачынаючы з 1992 года, і асобныя звесткі аб характары і тэматыцы некаторых з іх. У гэтых крыніцах мала інфармацыі пра тэматыку сустрэч, якую часам замяняюць фармальна-афіцыйныя фармулёўкі, кшталту: “Былі абмеркаваны важныя (найбольш актуальныя) пытанні развіцця двухбаковага супрацоўніцтва”. Кампенсаваць гэты недахоп інфармацыі часткова дапамагаюць крыніцы з другой падгрупы. Прывечаныя асобным падзеям у двухбаковых кантактах, яны даюць больш дакладныя звесткі пра іх, хоць таксама ўтрымліваюць шмат беззмястоўных, фармальных фраз.

Найбольшай інфарматыўнасцю па пытаннях палітычных кантактаў вылучаецца другая група крыніц, а менавіта: паведамленні інфармацыйных агенцтваў. Пераважная большасць з іх — гэта беларускія крыніцы, прадстаўленыя як дзяржаўнымі (БелТА), гэтак і недзяржаўнымі (*TUT.BY, Naviny.By*) СМІ. З замежных крыніц сюды патрапілі паведамленні расійскага інфармацыйна-аналітычнага выдання Інстытута краін СНД РАН і некаторыя медыйныя крыніцы краін-удзельнікаў Усходняга партнёрства. Як дадатковыя крыніцы таксама выкарыстоўваліся навуковыя артыкулы і манаграфіі. У прыватнасці, манаграфіі па гісторыі знешняй палітыкі, матэрыялы навукова-практычных канферэнцый і г.д.

Метады. Асновай аналізу палітычных кантактаў стала даследаванне міждзяржаўных кантактаў у форме **афіцыйных і рабочых сустрэч** прадстаўнікоў дзяржаўных структур рознага ўзроўню. Менавіта ў рамках такіх сустрэч падпісваюцца важныя дамовы пра супрацоўніцтва, узгадняюцца бягучыя пазіцыі і накірункі далейшага развіцця, а таксама ўсталёўваюцца нефармальныя кантакты. Звычайна арганізацыя такіх сустрэч патрабуе высылкаў адпаведных органаў, а таксама выдаткаў часу, рэпутацыі і фінансаў, таму бакі звычайна не зацікаўлены арганізоўваць чыста фармальныя сустрэчы. Гісторыя знешняй палітыкі Беларусі паказвае, што сустрэчы сапраўды маюць вялікае значэння для развіцця двухбаковых адносін, і іх аналіз з’яўляецца дастаткова надзейнай асновай для разгляду палітычнага супрацоўніцтва: больш частыя і на высокім узроўні кантакты паказваюць наяўнасць узаемнай цікавасці, а таксама надзённых пытанняў двухбаковых дачыненняў. Натуральна, не ўсе сустрэчы з’яўляюцца стратэгічна прадуманымі і паспяховымі, а таксама станючы ўплываюць на двухбаковыя стасункі, тым не менш, у асноўнай сваёй масе гэтыя сустрэчы з’яўляюцца добра падрыхтаванымі і плённымі. А наша даследаванне арыентавана менавіта на статыстычны аналіз дастаткова вялікай сукупнасці кантактаў.

Для таго каб дадаць у даследаванне аналіз якасці сустрэч, мы выкарыстоўваем таксама падлік іх **рэйтунгу**. Рэйтынг уводзіцца для вымярэння якасці кантактаў па наступнай шкале: 3 балы — за кантакты на вышэйшым узроўні (кіраўнікі дзяржаў); 2 балы — на сярэднім узроўні (урады); і 1 бал — за іншыя кантакты. Падлік рэйтынгу мусіць увесці ў аналіз якасны складнік, бо ўзровень кантактаў, а значыць, і іх уплыў на развіццё адносін, можа істотна адрознівацца. Атрыманыя дадзеныя дэманструюць значную карэляцыю паміж колькасцю і якасцю кантактаў.

У якасці дадатковага параметру выкарыстоўваецца аналіз **фармату** сустрэч. Размова ідзе пра тое, як прайшла адпаведная сустрэча: ці ў форме спецыяльнага візіту, ці з выкарыстаннем іншых пляцовак (напрыклад, СНД, Усходняе партнёрства, шматбаковыя сустрэчы і г.д.). Атрыманыя дадзеныя нельга інтэрпрэтаваць адназначна, бо фармат сустрэч найпрост можа не ўплываць на іх сутнасць. І, тым не менш, на нашу думку, ён можа быць індикатарам шчыльнасці супрацоўніцтва, а таксама ўплыву на двухбаковыя адносіны трэціх краін (калі сустрэчы маюць шматбаковы характар) ці супольнага ўдзелу ў працы наднацыянальных структур.

Падчас аналізу эканамічных стасункаў мы выкарыстоўвалі, перш за ўсё, дадзеныя ўзаемнага гандлю: тэмпы росту і аб’ёмы таваразвароту, экспарту і імпарту ў 2000-2012 гады, а таксама структуру экспарту і імпарту за

пяць гадоў (2007-2011). Першая група параметраў з’яўляецца стандартнай і не патрабуе тлумачэння, таму крыху спынімся на другой. Асноўнай задачай разгляду структуры экспарту і імпарту было вызначэнне агульнага “профілю” эканамічнага ўзаемадзеяння краіны: якія краіны выступаюць у якасці індустрыяльных і тэхналагічных цэнтраў, а якія ў якасці крыніц сыравіны, энерганосьбітаў ці прадуктаў сельскай гаспадаркі. Для гэтага ўся прадукцыя была разбіта на наступныя катэгорыі: а) прамысловая прадукцыя катэгорыі А (вытворчасць якой прадугледжвае дастаткова складаны тэхналагічны працэс: машынабудаванне, бытавая тэхніка, лекі, хімічная прадукцыя і г.д.)¹; б) прамысловая прадукцыя катэгорыі Б (будаўнічыя матэрыялы, дрэваапрацоўка, папера, тэкстыльныя вырабы і г.д.); в) (пер-)апрацоўка нафтавай сыравіны, металаў, драўніны і т.п.; г) прадукцыя сельскай гаспадаркі і харчовай прамысловасці. Пры разглядзе асобных краін аналізаваліся і дадатковыя групы тавараў.

Асноўную праблему для аналізу структуры таваразвароту ўяўляла адсутнасць поўных статыстычных дадзеных. Адкрытая статыстыка адлюстроўвае не ўсе тавары, але толькі найбольш важныя катэгорыі, таму па вялікай колькасці дробных артыкулаў статыстычная інфармацыя ў адкрытых крыніцах адсутнічае. У залежнасці ад года і краіны, гэта складае ад 5% да 30% тавараў, што значна ўскладняе магчымасць дакладных абагульненняў (сярод гэтых тавараў можа быць і прадукцыя катэгорыі А, і сыравіна, і г.д.). У выніку, атрыманыя намі “профілі” гандлю, нельга лічыць абсалютна дакладнымі, вызначаныя межы значэння асобных відаў прадукцыі з’яўляюцца рухомымі. Пры гэтым, праведзены аналіз і характар статыстыкі дазваляе сцвярджаць, што недахоп звестак змяняе дэталі, але не агульную структуру вызначаных профілей. Адхіленні паміж катэгорыямі не павінны перавышаць да 5% ад вызначаных у аналізе.

Структура аналізу. Прапанаваны аналіз складаецца з дзвюх частак. Першая — раскрывае асноўныя тэндэнцыі палітычнага і эканамічнага супрацоўніцтва ва ўсім рэгіёне Усходняга партнёрства, другая — прысвечана больш падрабязнаму разгляду асобных краін.

---

¹ Такі падзел, сыходзячы з наяўнай статыстычнай інфармацыі, з’яўляецца ўмоўным і не можа быць абсалютна дакладным (напрыклад, вытворчасць канкрэтнага тыпу лекаў можа быць і тэхналагічна складанай, і тэхналагічна прастай), але наша задача ў межах гэтага аналізу — толькі пазначыць агульную структуру. Асноўная ідэя палягае ў тым, каб адрозніць вытворчасць, звязаную з выкарыстаннем высокіх тэхналогій, навуковай інфраструктуры і кваліфікаванага персанала, ад прадукцыі, якая гэтага не патрабуе. Пры гэтым, улічваючы характар узаемнага гандлю паміж краінамі цяпершняга рэгіёна Усходняга партнёрства, планка “тэхналагічнасці” не была высокай.

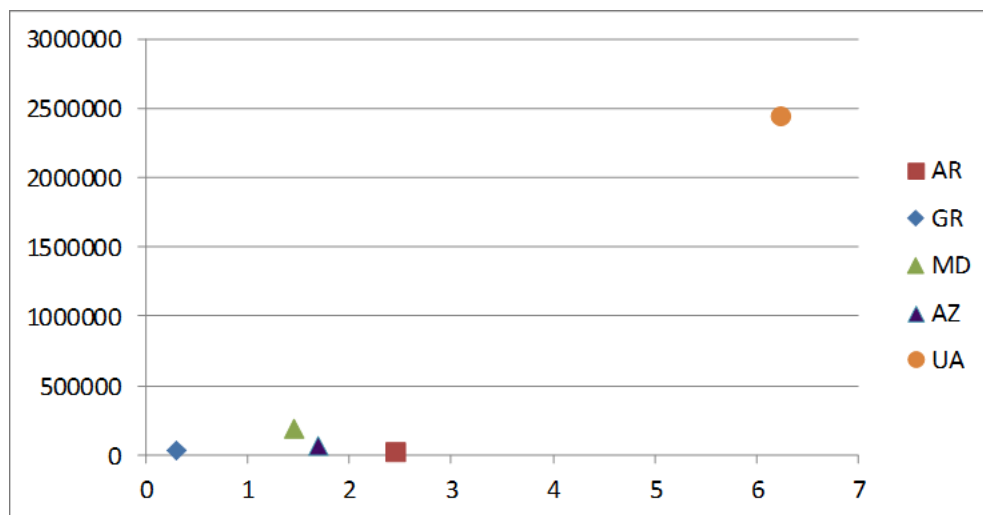
Частка I.

Агульная характарыстыка рэгіёна краін Усходняга партнёрства

Перад аналізам стасункаў Беларусі з краінамі, што зараз утвараюць рэгіён Усходняга партнёрства, варта адзначыць штучнасць і ў значнай ступені бюракратычны характар гэтага рэгіёна². Акрэсленне рэгіёна выцякае ў значнай ступені з адміністрацыйнай логікі ініцыятывы “Усходняе партнёрства” і новай усходняй палітыкі ЕС: ахапіць усходне-еўрапейскія і паўднёва-каўказскія постсавецкія краіны, але без Расіі (бо гэта краіна занадта вялікая і патрабуе спецыяльных праграм і палітыкі). З гэтага вынікае і шэраг асаблівасцей рэгіёна Усходняга партнёрства і асабліва — дыстанцыя паміж “еўрапейскімі” і “каўказскімі” краінамі.

Неаднароднасць. Атрыманая такім акрэсленнем група краін вельмі разнастайная, таму, натуральна, у эканамічных і палітычных стасунках паміж імі існуюць значныя асіметрыі. Трэба сказаць, што даследаванне вельмі выразна дэманструе такія асіметрыі ў беларускім выпадку. Неаднароднасць стасункаў можна назіраць пры параўнанні краін на падставе розных параметраў (напрыклад, таваразварот і сярэдняй інтэнсіўнасці кантактаў за год, пачынаючы з 2000 года). На дыяграме 1 добра бачна, наколькі Украіна адрозніваецца ад іншых краін цяперашняга рэгіёна Усходняга партнёрства; асабліва непараўнальным з іншымі з’яўляецца эканамічнае значэнне гэтай краіны для Беларусі.

Дыяграма 1. Неаднароднае значэнне краін Усходняга партнёрства для Беларусі (вось X — сярэдняя колькасць кантактаў у 2000-2012 гадах; вось Y — сярэдні таваразварот у 2007-2012 гадах, тыс. дол.)*

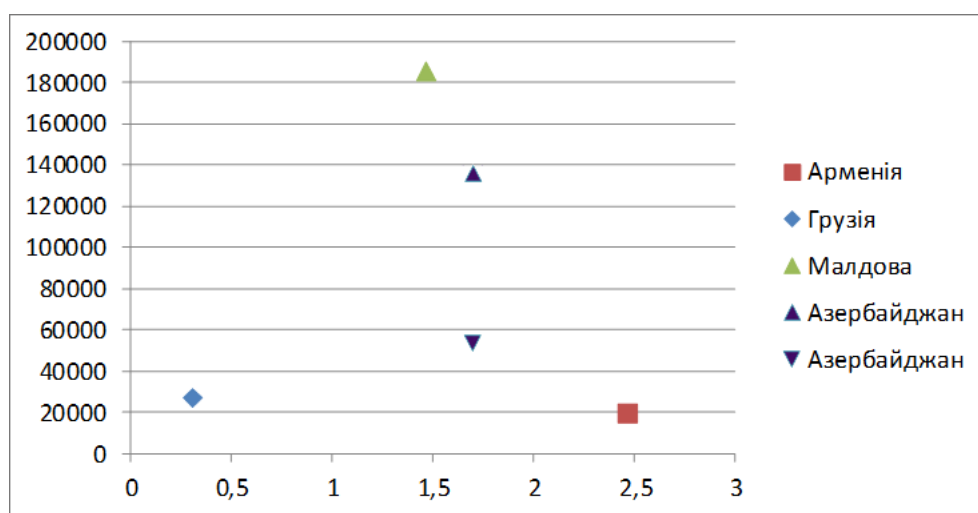

* Тут і далей абрэвіятурамі пазначаюцца: AR — Арменія, AZ — Азербайджан, GR — Грузія, MD — Малдова і UA — Украіна.

² Пры гэтым, бюракратычны прынцып мае свае рацыянальныя падставы, бо пры вызначэнні сваёй знешняй палітыкі, улічваючы пазіцыю Расіі, ЕС не мае вялікай прасторы для маневру, а таксама дастатковай гнуткасці і ўважлівасці, каб мець стасункі да асобных краін.

Але, нават калі выключыць з разгляду Украіну, значная неаднароднасць захоўваецца. Раскладка паказвае, што блізкіх па сваім эканамічным і палітычным значэнні для Беларусі краін фактычна няма. Адносна “блізкімі” да Беларусі можна лічыць толькі Малдову і Азербайджан (калі ўлічваць закупку нафты ў 2011 годзе) ці Азербайджан і Арменію (калі гэтую закупку не ўлічваць) (гл. дыяграму 2).

Дыяграма 2. Неаднароднасць краін Усходняга партнёрства (без Украіны) для Беларусі (вось X — сярэдняя колькасць кантактаў у 2000-2012 гадах; вось Y — сярэдні таваразварот у 2007-2012 гадах, тыс. дол.)

Сістэма стасункаў. Улічваючы характар рэгіёна Усходняга партнёрства, вялікую розніцу ў структуры эканомік, знешнепалітычных арыентацый, унутранага палітычнага ладу і геаграфічную аддаленасць, было б дастаткова складана чакаць раўнамернасці палітычных стасункаў Беларусі ў гэтым рэгіёне. Тым не менш, маюць месца і некаторыя невідавочныя тэндэнцыі, на якія варта звярнуць увагу. Гэты рэгіён мае дастатковую важнасць для Беларусі, асабліва ва ўмовах знешнепалітычнай ізаляцыі з боку Еўропы і ЗША, што выклікае патрэбу выбудоўваць альтэрнатыўныя накірункі знешняй палітыкі. Рэгіён таксама важны для пошуку прынамсі частковай супрацьвагі расійскаму ўплыву.

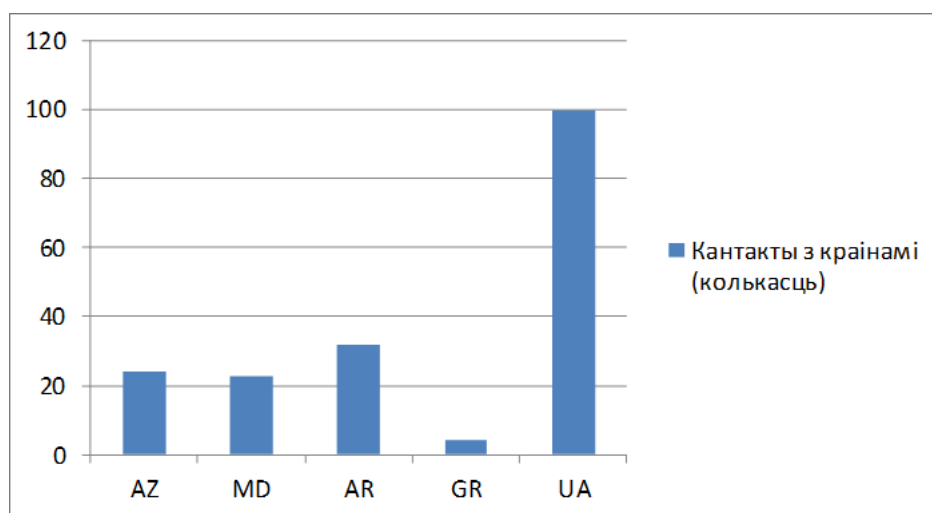
Развіццё двухбаковых стасункаў. Усяго з 1992 па 2012 гады зафіксавана каля 200 афіцыйных кантактаў Беларусі з краінамі цяперашняга рэгіёна Усходняга партнёрства, што складае заўважную долю знешнепалітычнай актыўнасці краіны. Абсалютная большасць візітаў у той ці іншай ступені была звязана з арганізацыйнымі высылкамі адпаведных дзяржаўных структур і прадугледжвала абмеркаванне ці вырашэнне практычных праблем двухбаковых адносін рознай ступені складанасці. Толькі нязначную частку візітаў можна лічыць сітуацыйнымі (напрыклад, візіт на канферэнцыю).

Большая частка візітаў, зразумела, прыпадае на Украіну, таму мы будзем разглядаць яе пераважна асобна. Акрамя шчыльных эканамічных сувязей і культурнай блізкасці, варта ўзгадаць, прынамсі, геаграфічны фактар: Украіна ёсць адзінай краінай сярод удзельнікаў ініцыятывы ЕС “Усходняе партнёрства”, з якой Беларусь мае агульную мяжу. Відавочна, што ўкраінскі вектар дамінуе практычна на працягу ўсяго разглядаемага намі перыяду, за двума выключэннямі ў 2006-2008 гадах (перыяд значнага ахалоджвання адносін пасля прэзідэнцкіх выбараў у Беларусі 2006 года) і пасля 2010 года (перамога Віктара Януковіча і прэзідэнцкія выбары ў Беларусі 2010 года).

Колькасць кантактаў з Малдовай, Азербайджанам і Арменіяй збольшага параўнальная (адпаведна, 23, 24 і 32 сустрэчы, што ў 3-4 разы менш чым у выпадку Украіны), але пры гэтым дастаткова нечакана лідзіруе сярод іх Арменія. Відавочным аўтсайдэрам выступае Грузія (толькі 4 сустрэчы). Варта адзначыць, што, нягледзячы на сваю эканамічную значнасць, палітычныя кантакты з Украінай развіваліся вельмі нестабільна і перажывалі як імклівае ўзвышэнне, так і рэзкае скарачэнне пад уплывам палітычнай кан'юнктуры. Такая нестабільнасць выяўляе агульную няўстойлівасць знешняй палітыкі Беларусі, а таксама значны адыход ад прынцыпу эканамічнай рацыянальнасці.

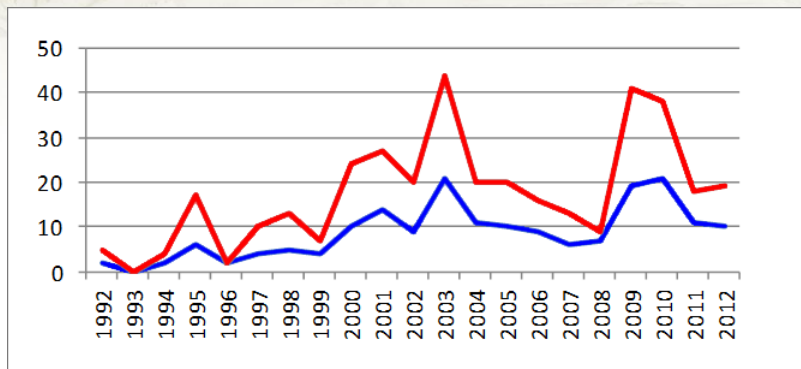
Адносіны з Азербайджанам і Арменіяй дынамічна развіваліся практычна толькі выключна на двухбаковай аснове, у той час як для адносін з Малдовай вялікае значэнне мелі постсавецкія пляцоўкі. Нарэшце, можна канстатаваць практычна поўную адсутнасць палітычных кантактаў з Грузіяй, што найбольш проста патлумачыць расійскім фактарам і, у меншай ступені, палітычнай сітуацыяй у гэтай краіне ды яе курсам на шчыльнае супрацоўніцтва з Захадам. На дыяграме 3 прадстаўлена агульная колькасць кантактаў Беларусі з асобнымі краінамі цяперашняга рэгіёна Усходняга партнёрства за перыяд 1992-2012 гадоў.

Дыяграма 3. Сукупная колькасць афіцыйных кантактаў Беларусі з асобнымі краінамі Усходняга партнёрства, 1992-2012 гады

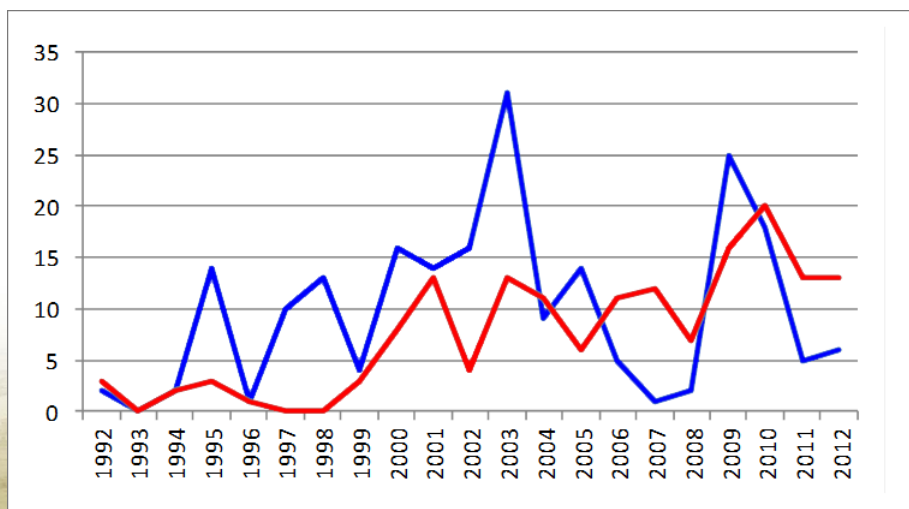
Калі разглядаць дынаміку, то агульная карціна дэманструе відавочны рост знешнепалітычнай актыўнасці Беларусі ў рэгіёне пасля 2000 года, а таксама два ўсплёскі (якія таксама накладваюцца і на дынаміку стасункаў з асобнымі краінамі): 2003-2004 і 2009-2010 гады. Змены ў палітыцы пасля 2000 года можна патлумачыць правалам інтэграцыйнага праекта з Расіяй і неабходнасцю пошуку новых знешнепалітычных накірункаў (да гэтага вялікая колькасць кантактаў прыпадала на рэгіёны Расіі). Павышэнне актыўнасці ў 2003-2004 гадах часткова можна звязаць з першай сур'ёзнай энергетычнай вайной з Расіяй і, часткова, са спробамі актывізаваць інтэграцыйныя працэсы на постсавецкай прасторы ў форме Адзінай эканамічнай прасторы (АЭП). Асаблівае значэнне мае актывізацыя 2008-2010 гадоў, звязаная з самай істотнай з 2000 года спробай Беларусі нармалізаваць стасункі з Захадам, пераарыентаваць знешнюю палітыку, зменшыць залежнасць ад Расіі, а таксама, уласна, з пачаткам рэалізацыі ініцыятывы ЕС “Усходняе партнёрства” (гл. дыяграму 4). Падабенства дынамікі адносін можна бачыць пры разглядзе кантактаў асобна з Украінай і іншымі краінамі цяперашняга рэгіёна Усходняга партнёрства (гл. дыяграму 5).

Дыяграма 4. Сукупная колькасць кантактаў (сіняя крывая) і рэйтынг кантактаў (чырвоная крывая) паміж Беларуссю і іншымі краінамі Усходняга партнёрства па гадах, 1992-2012 гады

Размеркаванне візітаў у часе з 1992 па 2012 гады дастаткова нераўнамернае і відавочна звязана з больш шырокімі палітычнымі і эканамічнымі падзеямі ў рэгіёне і асабліва з станам беларуска-расійскіх адносін. Сваё значэнне мелі і змены ўнутрыпалітычнай сітуацыі ў асобных краінах, якія прыводзілі і да змены знешнепалітычнай арыентацыі. Напрыклад, відавочны ўплыў на двухбаковыя дачыненні мела перамога ў 1994 годзе на прэзідэнцкіх выбарах ва Украіне Леаніда Кучмы, прыход у 2001 годзе да ўлады ў Малдове камуністаў, “рэвалюцыя” ў Грузіі 2003 года, перамога на выбарах 2004 года ўкраінскіх дэмакратычных сіл, а затым вяртанне ва ўладу Віктара Януковіча (больш падрабязна глядзіце агляд па асобных краінах). Меў сваё значэнне і персанальны фактар: напрыклад, смерць у 2003 годзе Гейдара Аліева і прыход да ўлады яго сына Ільхама ў Азербайджане. Але варта адзначыць, што ўплыў унутрыпалітычных змен часам быў кароткатэрміновым (як у выпадку перамогі камуністаў у Малдове) ці мог істотна мяняць сваё значэнне і прыроду. Добрымі прыкладамі тут могуць быць адносіны афіцыйнага Мінска з адміністрацыяй Віктара Юшчанкі, калі ад рэзкага зніжэння кантактаў пасля 2005 года бакі прыходзяць да новага піку супрацоўніцтва ў 2008-2010 гадах. Пры гэтым прыход да ўлады ва Украіне ідэалагічна больш блізкага беларускім уладам Віктара Януковіча ў 2010 годзе не прывёў да павышэння супрацоўніцтва. Прыкладна ў такую логіку ўкладаюцца і стасункі з Грузіяй.

Дыяграма 5. Сукупная колькасць кантактаў Беларусі з Украінай (сіняя крывая) і іншымі краінамі Усходняга партнёрства (чырвоная крывая) па гадах, 1992-2012 гады

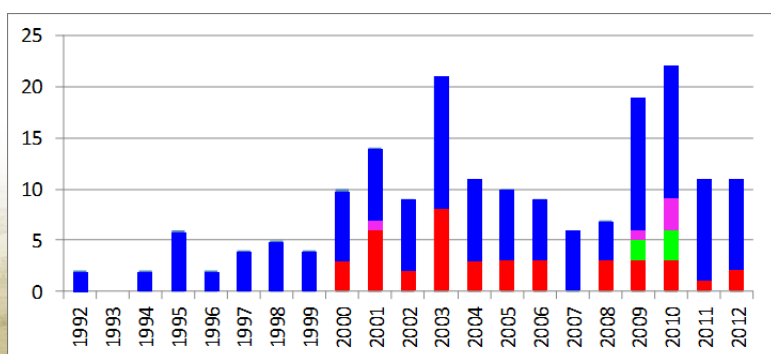

Трэба адзначыць, што свой уплыў на двухбаковыя стасункі мелі і палітычныя падзеі ў Беларусі. Асабліва гэта тычыцца рэферэндума 1996 года, вынікі якога не былі прызнаныя легітымнымі еўрапейскімі краінамі і ЗША, а таксама былі крытычна ці насцярожана ўспрынятыя дэмакратычнымі і адносна дэмакратычнымі ўрадамі на постсавецкай прасторы (напрыклад, Украіна прызнала легітымнасць беларускага парламента толькі ў 1999 годзе). Таксама наступствы мелі рэпрэсіі супраць удзельнікаў масавых акцый пратэсту пасля прэзідэнцкіх выбараў 2006 і 2010 гадоў. Прадстаўнікі такіх краін, як Украіна, Малдова і Грузія, у розныя перыяды займалі крытычную пазіцыю ці падтрымлівалі крытычныя рэзалюцыі ў дачыненні да Беларусі ў розных рэгіянальных і міжнародных структурах (у прыватнасці, АБСЕ і Савеце Еўропы).

Увогуле, вынікі даследавання знешнепалітычнай актыўнасці Беларусі ў цяперашнім рэгіёне Усходняга партнёрства паказваюць, што ў 1990-х гадах яна была значна меншая, чым у 2000-х. Больш-менш рэгулярныя кантакты развіваліся толькі з Украінай і, у меншай ступені, з Малдовай. Каўказскі накірунак беларускай знешняй палітыкі афармляецца толькі пасля 2000 года. У значнай ступені гэта звязана з цяжкасцямі паўстання новых дзяржаўных інстытутаў Беларусі і адсутнасцю знешнепалітычнага досведу. Але найбольшае значэнне, відавочна, мела абсалютнае дамінаванне расійскага інтэграцыйнага вектара ў 1993-2000 гадах. Першыя ініцыятывы (у прыватнасці, увядзенне ў Беларусі расійскага рубля) былі агучаны яшчэ ў 1993 годзе ўрадам Вячаслава Кебіча, г.зн. да абрання прэзідэнтам Аляксандра Лукашэнкі. Толькі пасля 2000 года (прыход да ўлады Уладзіміра Пуціна і спыненне для беларускага прэзідэнта магчымасці гуляць на палітычным полі Расіі) сітуацыя значна мяняецца, што прыводзіць да неабходнасці больш увагі надаваць развіццю стасункаў з краінамі будучага рэгіёна Усходняга партнёрства, асабліва ва ўмовах трывання ізаляцыі з боку Захаду. Акрамя гэтага, да пэўнай ступені значная асіметрыя паміж 1990-мі і 2000-мі гадамі можа быць вынікам непаўнаты сабранай даследчай базы па першым перыядзе, бо ў 1990-я гады міждзяржаўнае супрацоўніцтва значна менш сістэмна адлюстроўвалася ў СМІ.

Фармат сустрэч. Разгляд агульнай дынамікі стасункаў паміж Беларуссю і іншымі краінамі, якія зараз складаюць рэгіён Усходняга партнёрства, варта дапоўніць разглядам іх характару. Даследаванне паказала, што стратэгіі дачыненняў паміж рознымі краінамі былі розныя, часам яны развіваліся практычна выключна на аснове двухбаковых візітаў, а часам для развіцця адносін і вырашэння бягучых пытанняў актыўна выкарыстоўваліся наднацыянальныя пляцоўкі. Галоўная роля тут адводзілася СНД. Эпізадычную ролю таксама мелі іншыя аб'яднанні, створаныя на постсавецкай прасторы (напрыклад, Арганізацыя дамовы пра калектыўную бяспеку (АДКБ)), але такія выпадкі адзінаковыя. Пасля запуску ў 2009 годзе ініцыятывы ЕС “Усходняе партнёрства” некаторае значэнне ў развіцці двухбаковых стасункаў атрымалі альтэрнатыўныя пляцоўкі (напрыклад, у фармаце кансультацый міністраў замежных спраў Украіны, Літвы і Беларусі ў 2008-2010 гадах), але перспектыва такога фармату пакуль нявызначана.

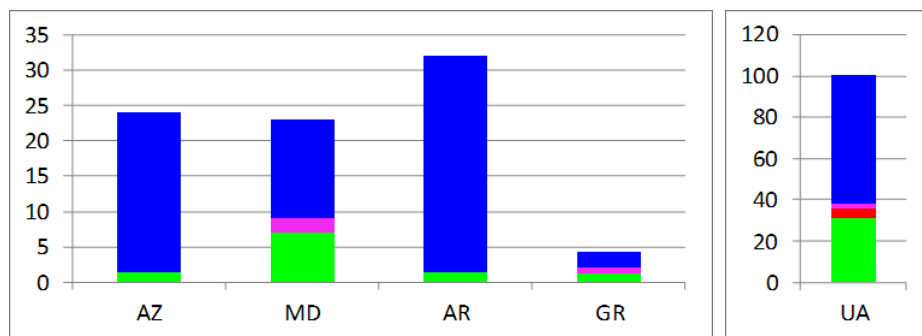
Дыяграма 6. Дынаміка стасункаў паміж Беларуссю і краінамі Усходняга партнёрства ў фармаце сустрэч па гадах (сіні колер — спецыяльныя візіты; чырвоны колер — сустрэчы ў рамках постсавецкіх наднацыянальных структур; зялёны колер — сустрэчы ў рамках еўрапейскіх ініцыятыў і інстытутаў; бэзавы колер — іншыя), 1992-2012 гады

Для зручнасці аналізу ўсе сустрэчы з выкарыстаннем постсавецкіх інтэграцыйных пляцовак і фарматаў былі аб'яднаны ў адну катэгорыю (гл. дыяграму 6). Абсалютная большасць гэтых сустрэч праходзіла ў рамках працы розных інстытутаў СНД, але да гэтай катэгорыі былі таксама аднесены сустрэчы ў рамках АДКБ (у прыватнасці, з Арменій у 2003 годзе), а таксама шматбаковыя сустрэчы па абмеркаванні розных праектаў эканамічнай інтэграцыі на постсавецкай прасторы (напрыклад, сустрэча прэзідэнтаў Беларусі, Расіі, Украіны падчас міжнароднага фестывалю “Славянскі базар у Віцебску” ў 2001 годзе; іх сустрэча, але ўжо з далучэннем прэзідэнта Казахстана, у 2003 годзе ў Маскве; ялцінская сустрэча кіраўнікоў дзяржаў-удзельнікаў Пагаднення пра фарміраванне Адзінай эканамічнай прасторы ў траўні 2004 года). Адразу варта зазначыць, што пляцоўкі постсавецкіх інтэграцыйных праектаў па-за рамкамі СНД выкарыстоўваліся фактычна толькі ў першай палове 2000-х гадоў, пазней яны перасталі быць актуальнымі.

Таксама ў адну катэгорыю былі аб'яднаны сустрэчы, праведзеныя ў “еўрапейскіх” рамках, да якіх мы аднеслі АБСЕ і кансультацыйныя сустрэчы кіраўнікоў міністэрств замежных спраў Беларусі, Літвы і Украіны. Яшчэ чатыры сустрэчы не былі аднесены да пазначаных катэгорый і засталіся з пазнакай “Іншыя”. Гэта дзве сустрэчы з удзелам прадстаўнікоў Малдовы ў 2010 годзе (падчас інаўгурацыі прэзідэнта Украіны Віктара Януковіча, а таксама Сусветнай канферэнцыі спікераў парламентаў у Жэневе), удзел віцэ-прэм'ера Беларусі Андрэя Кабякова ў энергетычнай канферэнцыі ў Батумі (Грузія), а таксама сустрэча міністраў абароны Украіны і Беларусі для абмеркавання пытанняў супрацоўніцтва і стварэння супольнага батальёна (з удзелам прадстаўнікоў Азербайджана і Расіі). Агульнае размеркаванне сустрэч з улікам фармату па краінах адлюстравана на дыяграме 7.

Дыяграма 7. Доля розных фарматаў сустрэч у агульнай сукупнасці кантактаў Беларусі з іншымі краінамі Усходняга партнёрства (сіні колер — спецыяльныя відзіты; зялёны колер — сустрэчы ў рамках постсавецкіх наднацыянальных структур; чырвоны колер — сустрэчы ў рамках еўрапейскіх ініцыятыў і інстытуцый; бэзавы колер — іншыя)

Відавочна, што “постсавецкі” фармат захоўваў сваё значэнне ўвесь разглядаемы намі перыяд. Адсутнасць адпаведных кантактаў у 1990-х гадах, галоўным чынам, адлюстроўвае тое, што асобныя сустрэчы прадстаўнікоў краін-удзельнікаў будучай ініцыятывы ЕС “Усходняга партнёрства” на пляцоўцы СНД у 1990-х гадах былі менш фармалізаванымі і не адлюстроўваліся як асобныя падзеі ў справаздачах і СМІ. Варта таксама падкрэсліць большае значэнне СНД як пляцоўкі перамоў у першай палове 2000-х гадоў. Як было адзначана вышэй, менавіта на гэты перыяд прыпадае некалькі спроб запусціць новыя постсавецкія інтэграцыйныя ініцыятывы з удзелам, у прыватнасці, Украіны і Малдовы. Пасля 2006 года значэнне СНД як месца двухбаковай камунікацыі ў пэўнай ступені занепадае і перамяшчаецца ў іншыя фарматы. Калі не ўлічваць дадатковыя постсавецкія інтэграцыйныя пляцоўкі, доля сустрэч у рамках СНД падае з 45,5% (2000-2006 гады) да 22,6% (2007-2012 гады). Сярод іншых тэндэнцый у развіцці супрацоўніцтва Беларусі з краінамі

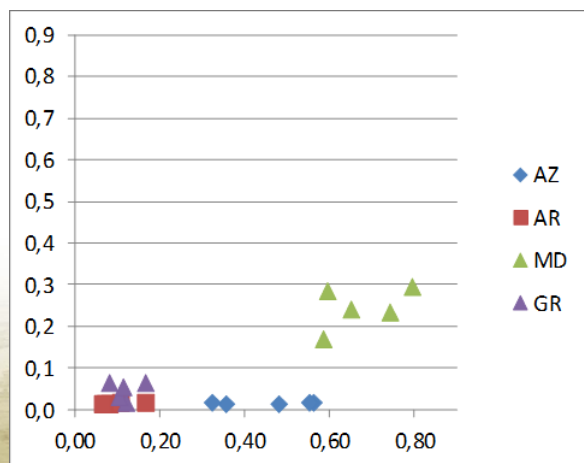
цяперашняга рэгіёна Усходняга партнёрства варта адзначыць значны рост агульнай вагі двухбаковых сустрэч у рамках спецыяльных візітаў. Калі ў 2000-2006 гадах іх доля складала 65,5%, то ў 2007-2012 гадах — 71,6%.

Але асабліва цікавым з’яўляецца афармленне з 2009 года новых альтэрнатыўных пляцовак камунікацыі Беларусі з іншымі краінамі Усходняга партнёрства, што з’яўляецца фактычна цалкам новым феноменам і можа лічыцца вынікам павелічэння ўплыву еўрапейскіх інтэграцыйных праектаў у рэгіёне нават для Беларусі, а таксама ўплывам самой ініцыятывы “Усходняе партнёрства”. У даследуемым перыядзе дадзены фармат меў месца ў беларускай знешняй палітыцы толькі ў 2009-2010 гадах: адбыліся чатыры трохбаковыя сустрэчы кіраўнікоў МЗС Беларусі, Літвы і Украіны і сустрэча Віктара Януковіча і Аляксандра Лукашэнкі на саміце АБСЕ ў Астане ў 2010 годзе. Але з разгортваннем новай палітыкі ЕС у рэгіёне значэнне такіх пляцовак можа яшчэ больш павялічыцца. Паказальна, што “іншыя” фарматы, якія цяжка аднесці да пэўнай катэгорыі, таксама пераважна прыпадаюць на 2009-2010 гады, калі рабіліся спробы значанага перафарматавання беларускай знешняй палітыкі, але падзеі снежня 2010 года ў Беларусі фактычна мінімізавалі гэтыя тэндэнцыі.

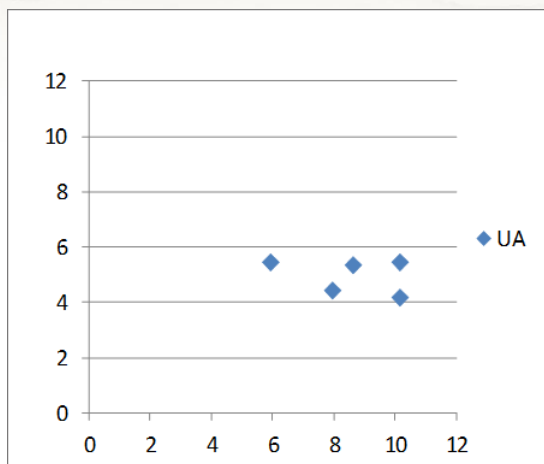
Эканамічнае значэнне. Эканамічнае значэнне краін цяперашняга рэгіёна Усходняга партнёрства для Беларусі і наадварот, як і ў выпадку з іншымі паказчыкамі, не з’яўляецца аднародным. Не паглыбляючыся ў дэталі гэтых працэсаў, паспрабуем яго прааналізаваць на аснове месца асобных краін у таваразвароце Беларусі ў 2007-2011 гадах (унёсак у экспарт і імпорт), а таксама месца Беларусі ў экспарце і імпарце краін-удзельнікаў Усходняга партнёрства.

Для Беларусі, як гэта ўжо адзначалася вышэй, значна большае за іншыя краіны значэнне мае Украіна. Яе значэнне ў беларускім імпарце вагаецца ў межах 4-6% і значна пераўзыходзіць усе астатнія краіны рэгіёна, узятыя разам. Доля Украіны ў экспарце яшчэ большая — 6-10%, што таксама вельмі высокі паказчык. Значэнне ўсіх астатніх краін Усходняга партнёрства значна меншае, ніводная іншая з іх не робіць унёсак больш за 0,8% ад любога паказчыка. Самыя высокія паказчыкі мае Малдова: гандаль з ёй складае 0,17-0,3% імпарту і 0,6-0,8% экспарту. Значэнне каўказскіх краін яшчэ больш сціплае: у экспарце першую пазіцыю сярод іх займае Азербайджан (паміж 0,3-0,6%), доля Арменіі і Грузіі знаходзіцца ў калідоры 0,06-0,17%. Што тычыцца імпарту, першае месца займае Грузія — 0,02-0,06%, а Азербайджан ды Арменія — толькі 0,01-0,02% (выключэнне складае толькі 2011 год, калі за кошт пастаўкі нафты з Азербайджана яго ўнёсак склаў 1,8% ад імпарту). Прызнаючы агульна невысокае значэнне гандлю з усімі краінамі цяперашняга рэгіёна Усходняга партнёрства, акрамя Украіны, варта таксама адзначыць адзін паказальны факт: краіны рэгіёна практычна за ўвесь даследуемы перыяд мелі большае значэнне для Беларусі ў плане экспарту, чым імпарту (гл. дыяграмы 8-9).

Дыяграма 8. Доля краін Усходняга партнёрства, акрамя Украіны, у беларускім экспарце (па гарызанталі) і імпарце (па вертыкалі), 2007-2011 гады, %

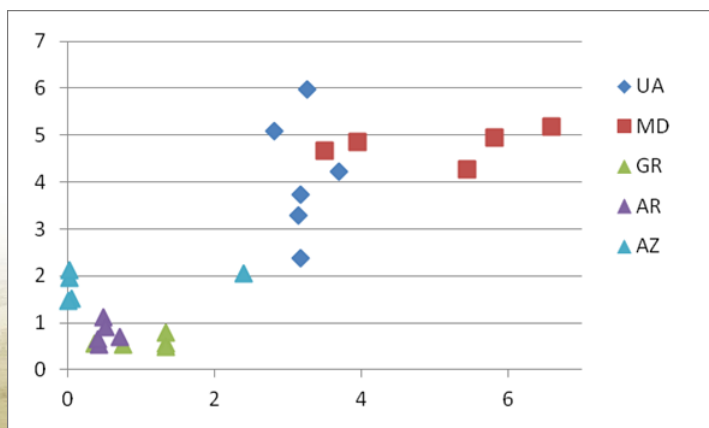
Дыяграма 9. Доля Украіны ў беларускім экспарце (па гарызанталі) і імпарце (па вертыкалі), 2007-2011 гады, %

Калі паглядзець на сітуацыю са зваротнага боку і прааналізаваць эканамічнае значэнне Беларусі для іншых краін Усходняга партнёрства, то сітуацыя выглядае некалькі іншым чынам. Па-першае, варта адзначыць дастаткова вялікае значэнне Беларусі для малдаўскага экспарту — 3,5-6,5% (у залежнасці ад года). Значэнне ў імпарце таксама адносна высокае — 3,9-5,1%. Наступнае месца, што цалкам прагназавана, займае Украіна і гэтым пацвярджае статус важнага партнёра. Трэба сказаць, што ў дадзеным выпадку назіраецца большае значэнне Беларусі ў імпарце (2,4-5,9%), чым экспарце (2,8-3,7%). Сітуацыя з Украінай у пэўнай ступені супрацьлеглая Малдове: значэнне Украіны для Беларусі атрымліваецца значна большым, чым Беларусі для Украіны.

Што тычыцца краін Каўказа, то Беларусь для іх не прадстаўляе асаблівага значэння. Крыху лепш выглядае сітуацыя ў выпадку Азербайджана: доля Беларусі ў імпарце гэтай краіны складае 1,5-2,1%, і гэты паказчык застаецца дастаткова ўстойлівым. Дзякуючы закупцы нафты ў 2011 годзе, гандаль з Беларуссю таксама склаў 2,4% азербайджанскага экспарту; праўда, для іншых гадоў унёсак быў зусім нізкі — 0,01-0,05%. Значэнне Беларусі ў экспарце Арменіі — 0,3-0,7%, у імпарце — 0,5-1,1% (перавысіў 1% толькі ў 2010 годзе). Для Грузіі гандаль з Беларуссю складае 0,4-1,3% экспарту і 0,48-0,8% імпарту. Тым не менш, варта адзначыць, што значэнне Беларусі практычна для ўсіх каўказскіх краін большае, чым значэнне гэтых краін для Беларусі (гл. дыяграму 10).

Дыяграма 10. Доля Беларусі ў экспарце (па гарызанталі) і імпарце (па вертыкалі) краін Усходняга партнёрства, 2007-2011, %

Частка II.

Стасункі з асобнымі краінамі рэгіёна Усходняга партнёрства

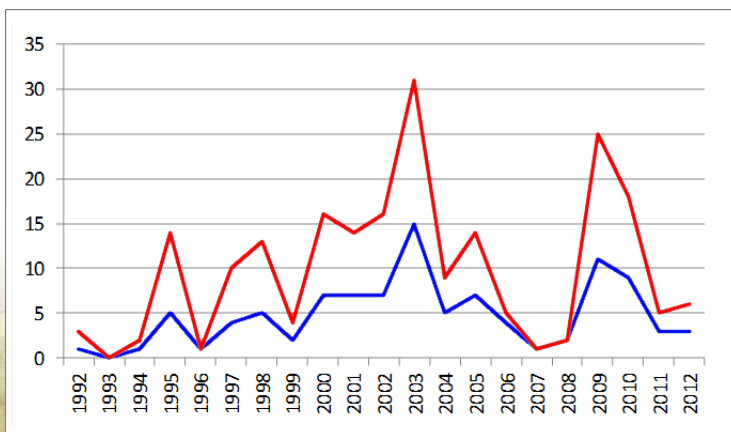
Украіна

Украіна — сусед, а таксама важны палітычны і эканамічны партнёр Беларусі. Пасля абвяшчэння незалежнасці, для абедзвюх краін на пачатку 1990-х гадоў пачаў складвацца новы фармат стасункаў. Пры гэтым, на ўзаемадачынненні паміж краінамі значны ўплыў мела палітычная кан'юнктура, што рабіла іх развіццё дастаткова няўстойлівым. Увогуле, зафіксавана 100 беларуска-ўкраінскіх сустрэч з 1992 года. Сярэдняя інтэнсіўнасць кантактаў з 2000 года самая высокая сярод краін цяперашняга рэгіёна Усходняга партнёрства: у сярэднім, 6,2 сустрэчы на год. Рэйтынг сустрэч з 2000 года таксама самы высокі — 12,5 пунктаў на год.

Палітычныя кантакты. Першая сустрэча на вышэйшым узроўні паміж прадстаўнікамі незалежных краін прайшла яшчэ ў 1992 годзе (пры ўдзеле прэзідэнта Украіны Леаніда Краўчука і прэм'ер-міністра Беларусі Вячаслава Кебіча). Тым не менш, сапраўдны ўсплёск двухбаковых кантактаў прыпадае на 1995 год і быў выкліканы хутчэй знешнепалітычнымі абставінамі, чым логікай двухбаковых адносін. Пасля перамогі ў 1994 годзе ва Украіне і Беларусі “прарасійскіх” кандыдатаў Леаніда Кучмы і Аляксандра Лукашэнкі, беларускі бок прадэманстраваў значную ініцыятыву ў стварэнні патройнага саюза Беларусі, Расіі і Украіны, а таксама спрабаваў замацаваць сваю важную ролю ў гэтым працэсе. Цалкам было праведзена чатыры сустрэчы з удзелам Аляксандра Лукашэнкі ці/і Леаніда Кучмы; ініцыятыва тут у большай ступені зыходзіла ад беларускага боку, але праекты паглыблення інтэграцыі не атрымалі практычнага працягу. У гэты час быў ініцыяваны працэс вырашэння асноўных двухбаковых праблем (у прыватнасці, дэмаркацыя агульнай мяжы), але яны не былі канчаткова вырашаны.

Ужо ў наступным 1996 годзе інтэнсіўнасць кантактаў значна зніжаецца, а самі адносіны нават ставяцца пад пытанне пасля канстытуцыйнага крызісу лістапада 1996 года ў Беларусі. Тым не менш, Украіна не падтрымала палітыку ізаляцыі ў дачыненні да Беларусі, і двухбаковыя кантакты былі адноўлены, а ў 1999 годзе Украіна афіцыйна прызнала новаствораны беларускі парламент. Цягам другой паловы 1990-х гадоў актыўна абмяркоўваліся праблемы мяжы, крызісу СНД, эканамічнага супрацоўніцтва, і Украіна выступала адным з важных партнёраў, з якім Беларусь працягвала развіваць стасункі.

Дыяграма 11. Размеркаванне колькасці беларуска-ўкраінскіх сустрэч (сіняя крывая) і іх рэйтынгу (чырвоная крывая) па гадах, 1992-2012 гады

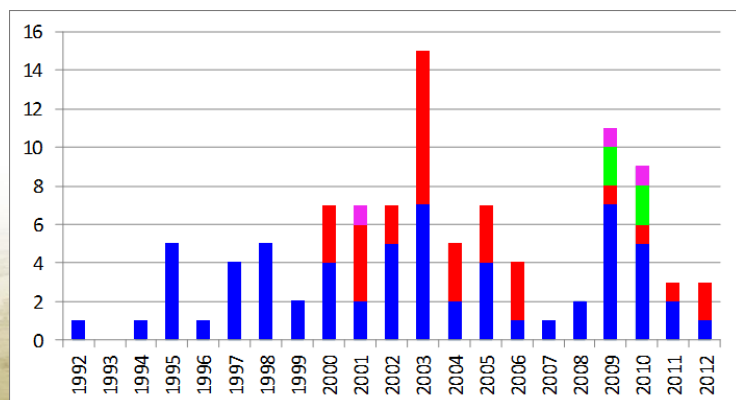
З 2000 года пачынаецца новая актывізацыя беларуска-ўкраінскіх адносін, як частка спробы дыверсіфікаваць беларускую знешнюю палітыку пасля прыходу ў Расію да ўлады Уладзіміра Пуціна. Але сапраўдны новы ўсплёск кантактаў быў звязаны з новай інтэграцыйнай ініцыятывай — Агульнай эканамічнай прасторай, а таксама з абвастрэннем спрэчак Беларусі і Расіі па пытанні паставак энерганосьбітаў (2003 год). На дадзеным этапе зноў актывізаваліся перамовы па пытанні дзяржаўнай мяжы і двухбаковага супрацоўніцтва (у прыватнасці, антыдэмпінгавыя працэдуры супраць некаторых беларускіх тавараў). Тым не менш, гэтая актывізацыя кантактаў не мела вялікага плёну, а пасля прыходу да ўлады ва Украіне Віктара Юшчанкі многія ініцыятывы згубілі актуальнасць. Змена ўлады ў Кіеве значна змяніла атмасферу палітычнага супрацоўніцтва, хаця 2005 год выглядаў адносна няблага (было нават дзве сустрэчы Віктара Юшчанкі з Аляксандрам Лукашэнкам; абедзве аднак адбыліся на тэрыторыі Расіі і праходзілі на пляцоўцы СНД). З 2006 года (і асабліва ад прэзідэнцкіх выбараў у Беларусі, падчас якіх украінскія ўлады зрабілі захады па падтрымцы беларускай апазіцыі і крытыкавалі беларускія ўлады) пачаўся самы глыбокі крызіс двухбаковых стасункаў, які цягнуўся фактычна тры гады (2006-2008 гады), што добра бачна на дыяграме 11.

Новы пік актывізацыі кантактаў прыпадае на 2009-2010 гады і быў зноў звязаны не столькі з логікай двухбаковых стасункаў, колькі са знешнепалітычнымі абставінамі: ва ўмовах значнага пагаршэння адносін з Расіяй Беларусь правяла спробу пераарыентаваць знешнюю палітыку ў заходнім накірунку, у чым Украіна адыгрывала ролю пасярэдніка. Але пасля снежня 2010 года (калі адбыліся рэпрэсіі супраць беларускай апазіцыі пасля чарговых прэзідэнцкіх выбараў) многія ініцыятывы згубілі сваю актуальнасць і інтэнсіўнасць кантактаў зноў знізілася.

Такім чынам, палітычныя адносіны Беларусі і Украіны можна разглядаць як важныя, але няўстойлівыя і вельмі залежныя ад палітычных і знешнепалітычных абставін. Практычна ўсе выпадкі актывізацыі кантактаў былі выкліканы не столькі логікай двухбаковых інтарэсаў, колькі ўплывам адносін Беларусі і Расіі. У 1995 і 2003 гадах гэта былі спробы актывізаваць інтэграцыйныя працэсы на постсавецкай прасторы, у 2009-2010 гадах — спроба Беларусі зменшыць уплыў Расіі, а крызіс дачыненняў 2006-2008 гадоў быў прадыктаваны палітычным канфліктам паміж урадамі краін па пытанні дэмакратызацыі.

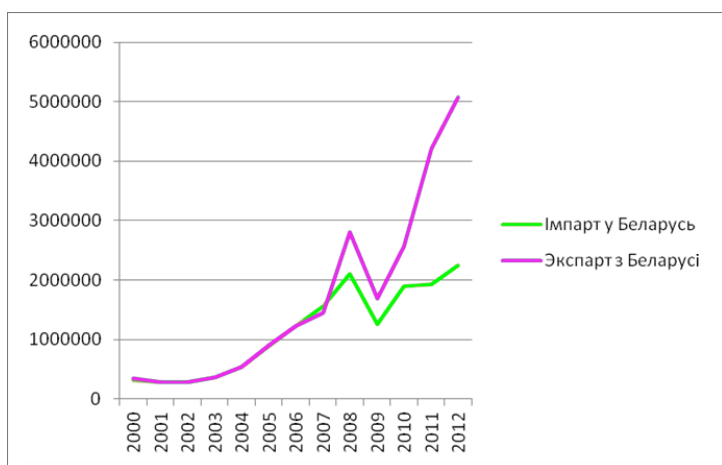
Фармат дачыненняў. Часткова фармат дачыненняў ужо разглядаўся на дыяграме 7, якая паказвае дастаткова высокае значэнне наднацыянальных пляцовак у развіцці двухбаковых кантактаў. Ніжэй прыведзена больш падрабязная схема па гадах (гл. дыяграму 12). Відавочна, двухбаковы фармат ніколі не губляў свайго значэння, але варта бачыць значную ролю пляцоўкі СНД для развіцця двухбаковых сувязей; асаблівае значэнне гэта мела для 2000-2006 гадоў, пасля чаго значэнне гэтага фармату значна падае. Што тычыцца “еўрапейскага” фармату кантактаў, то ён меў месца толькі ў 2009-2010 гадах і пакуль мае няпэўную перспектыву.

Дыяграма 12. Фармат беларуска-ўкраінскіх сустрэч па гадах (сіні колер — спецыяльныя візіты; чырвоны колер — сустрэчы ў рамках постсавецкіх наднацыянальных структур; зялёны колер — сустрэчы ў рамках еўрапейскіх ініцыятыў і інстытуцый; бэзавы колер — іншыя), 1992-2012 гады

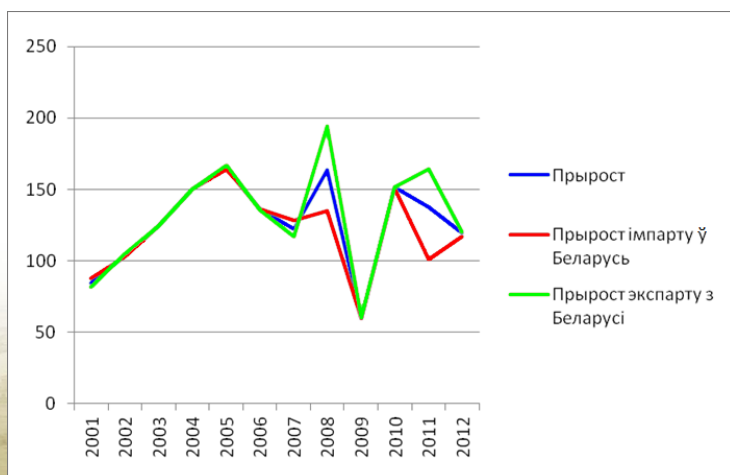

Таваразварот. Эканамічныя стасункі Беларусі і Украіны маюць важнае значэнне, таму рост узаемнага таваразвароту з 2000 года выглядае дастаткова натуральным. З 2000 па 2012 гады агульны таваразварот паміж краінамі вырас у 11 разоў. Гэта крыху ніжэй чым у выпадку Каўказскага рэгіёна, але значна вышэй у выпадку з Малдовай. Практычна ўвесь пазначаны перыяд дынаміка была станоўчая, зніжэнне таваразвароту назіралася толькі ў 2001-м і асабліва ў 2009 годзе, які можна лічыць самым крызісным у двухбаковых эканамічных стасунках. У 2002 годзе рост быў нязначны (каля 4%), а ва ўсе іншыя гады ён вагаўся ад 19% да 65%. Калі прааналізаваць дынаміку больш падрабязна, то можна заўважыць сінхроннасць, якая не характэрна для іншых аналізаваных краін: да 2007 года рост экспарту і імпарту быў практычна аднолькавым (гл. дыяграму 13); разыходжанне пачалося толькі з 2008 года (і асабліва ў 2010-2011 гадах), калі рост беларускага экспарту стаў значна апырэдджаць імпорт. Гэтыя адхіленні таксама можна назіраць на дыяграме 14, якая дэманструе значныя разыходжанні ў тэмпам росту імпарту і экспарту ў 2008 і 2010 гадах, што стала вынікам, галоўным чынам, нарошчвання экспарту нафтапрадуктаў ва Украіну. Сальда гандлю было ў большасці гадоў пазітыўным для Беларусі, нязначны дэфіцыт гандлёвага балансу Беларусь мела ў 2001-2004 гадах, але толькі ў 2007 годзе ён дасягнуў значных памераў (каля 100 млн. USD); надалей сальда стала пазітыўным (галоўным чынам, за кошт экспарту нафтапрадуктаў).

Дыяграма 13. Украінскі імпорт у Беларусь і беларускі экспарт ва Украіну, 2000-2012 гады, тыс. USD

Дыяграма 14. Тэмпы росту таваразвароту, экспарту і імпарту паміж Беларуссю і Украінай (у параўнанні з папярэднім годам, які бярэцца за 100%), 2001-2012 гады, %

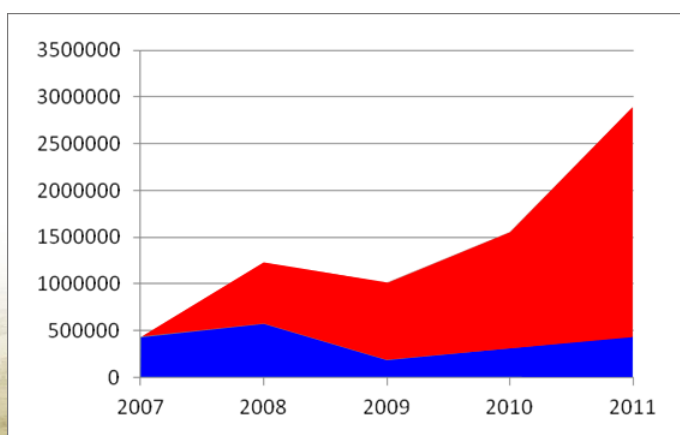
Структура экспарту. Украіна з'яўляецца важным рынкам для беларускіх тавараў, значэнне якога застаецца высокім, хаця тэндэнцыі для асобных відаў прадукцыі за апошнія гады былі рознымі. Як адзначалася вышэй, ад пачатку 2000-х гадоў пачаў адбывацца значны рост экспарту, які з 2009 года набыў выбуховы характар. Тым не менш, гэта відавочна не столькі адлюстроўвае рост канкурэнтаздольнасці беларускай эканомікі, колькі павелічэнне збыту перапрацаванай нафты.

Заўважным з'яўляецца паступовае падзенне значэння прадукцыі катэгорыі А ў гандлі за апошнія гады, што можа адлюстроўваць агульную тэндэнцыю дэіндустрыялізацыі Беларусі, якая выразна праявілася ва ўмовах бягучага эканамічнага крызісу. Калі ў 2007 годзе доля тэхнікі складала 29,7% кошту экспарту ва Украіну, то ў 2011 годзе гэты паказчык склаў толькі 10,34%. Усяго прадукцыя, якую можна лічыць "тэхналагічнай", у дадзены момант не перавышае ў структуры экспарту 15%. Калі прааналізаваць абсалютныя лічбы, то сітуацыя не выглядае настолькі крытычнай: пасля значнага спаду да 2011 года сітуацыя з экспартам тэхнікі крыху выправілася, але, тым не менш, пазітыўныя тэндэнцыі застаюцца няўстойлівымі.

Абсалютную перавагу сярод экспартных тавараў з Беларусі ва Украіну складаюць нафтапрадукты. Іх значэнне за апошнія гады няўхільна павышалася, што можна таксама бачыць на дыяграме 15. Калі ў 2007 годзе доля нафтапрадуктаў складала толькі 29%, то ў 2011 годзе вырасла да 68% і, такім чынам, пачала складаць больш за 2/3 ад кошту экспарту. Іншыя катэгорыі тавараў не рабілі значнага ўнёску: сярэдняя доля прадукцыі сельскай гаспадаркі за 2007-2011 гады складала толькі 3,3%, а драўніны, піла- і будаўнічых матэрыялаў — каля 3% і г.д.

Нягледзячы на тое, што даступная інфармацыя пра структуру экспарту не з'яўляецца поўнай, агульны профіль экспарту з Беларусі ва Украіну, які склаўся за апошнія пяць-шэсць гадоў, можна пазначыць наступным чынам: на першым месцы са значым адрывам знаходзяцца нафтапрадукты (52-60%), доля "тэхналагічнай" прадукцыі не перавышае 20-25%, доля прадукцыі сельскай гаспадаркі складае каля 3-4% і 10-15% складае доля прадукцыі іншых галін вытворчасці (гэта, пераважна, прамысловая прадукцыя катэгорыі Б). Такім чынам, для Украіны Беларусь выступае перш за ўсё краінай перапрацоўкі сыравіны (нафты). Сітуацыя ўскладняецца тым, што на тэрыторыі Беларусі здабываецца не значная колькасць нафтавай сыравіны і асноўныя яе аб'ёмы імпартуюцца з Расіі, што робіць краіну надзвычай залежнай ад знешніх паставак і расійскай палітычнай кан'юнктуры. Безумоўна, сегмент прадукцыі катэгорыі А з'яўляецца значным, але ён не ёсць вырашальным для стварэння станойчага гандлёвага сальда з Украінай.

Дыяграма 15. Аб'ёмы экспарту тэхнікі (сіні колер) і нафтапрадуктаў (чырвоны колер) з Беларусі ва Украіну, 2007-2011 гады, тыс. USD

Структура імпарту. Структура імпарту з Украіны выглядае значна больш устойлівай і збалансаванай, чым структура беларускага экспарту ва Украіну. Найбольшае значэнне мае імпорт некаштоўных металаў і вырабаў з іх. Хаця гэту прадукцыю можна лічыць перапрацоўкай сыравіны, у нечым аналагічнай перапрацоўцы нафтавай сыравіны, прыняцовае адрозненне палягае ў тым, што асноўныя аб'ёмы і жалезнай руды, і вугалю здабываюцца на тэрыторыі Украіны, што робіць гэты бізнес значна менш залежным ад паставак звонку. Доля металапрадукцыі вагаецца ў межах 22-30% ад імпарту. Калі казаць пра тэхніку, то яе доля складае 9-11%, іншая прадукцыя катэгорыі А дадае яшчэ 4-5%. Такім чынам, агульная доля “тэхналагічнай” прадукцыі крыху меншая, але збольшага параўнальная з беларускім узроўнем і складае да 20%. Яшчэ 14-18% прыпадае на прадукцыю сельскай гаспадаркі, 3-8% — на электраэнергію і рэшту займае прадукцыя катэгорыі Б (будаўнічыя матэрыялы, прадукцыя дрэваапрацоўкі і г.д.).

Такім чынам, агульны профіль украінскага імпарту некалькі адрозніваецца ад профілю беларускага экспарту. Доля перапрацаванай сыравіны значна меншая (каля 1/4), пры гэтым сама сыравіна — галоўным чынам, украінскага паходжання. Значэнне прадукцыі катэгорыі А крыху меншае (1/5), але параўнальнае з яе доляй у беларускім экспарце. Значна большае значэнне займае сельскагаспадарчая прадукцыя (у сярэднім, каля 16%), электраэнергія (каля 4%) і рэшта прыпадае, галоўным чынам, на прамысловую прадукцыю катэгорыі Б.

Каўказскі рэгіён (Азербайджан, Арменія, Грузія)

Развіццё ўстойлівых кантактаў паміж Беларуссю і краінамі Каўказа — адносна нядаўняя з'ява. Нягледзячы на тое, што такія сувязі можна лічыць традыцыйнымі, закладзенымі яшчэ ў час знаходжання ў складзе СССР, можна канстатаваць, што ў 1990-х гадах краіны Каўказа практычна выпалі з поля зроку беларускай знешняй палітыкі. Тлумачыць гэта можна геаграфічнай аддаленасцю, невысокай узаемнай эканамічнай зацікаўленасцю, адсутнасцю супольных палітычных інтарэсаў, засяроджанасцю знешняй актыўнасці Беларусі на Расіі і недастатковым досведам дыпламатыі. Акрамя гэтага, многія кантакты ў рэгіёне рэалізаваліся на шматбаковай пляцоўцы СНД, і на пэўным этапе гэтага было дастаткова для вырашэння актуальных праблем. Выключэннем сталі толькі два візіты з боку Беларусі ў Азербайджан, але і першы, і другі нельга назваць важнымі: у 1996 годзе Баку наведаў міністр культуры Аляксандр Сасноўскі, а ў 1999 годзе — міністр юстыцыі Генадзь Варанцоў.

З надыходам крызісу 2000-х гадоў у адносінах Беларусі з Расіяй, сітуацыя значна змянілася, што выклікала змену беларускай палітыкі ў Каўказскім рэгіёне. Адносіны і непасрэдныя кантакты пачалі развівацца вельмі хутка, і ўжо можна весці размову пра фармаванне новага накірунку беларускай знешняй палітыкі. Дынаміка адносін у значнай ступені не ёсць раўнамерная і з кожнай краінай мае асобную гісторыю, але інтэнсіўнасць ужо не апускаецца да нулявога ўзроўню. У сукупнасці, з 1992 па 2012 гады адбылося 60 візітаў, але толькі два з іх мелі месца да 2000 года; сярэдняя колькасць кантактаў на год пасля 2000 года складае 5,9. Для параўнання, за ўвесь даследаваны перыяд з Украінай было арганізавана 100 сустрэч, з іх 19 — да 2000 года. Такім чынам, сярэдняя колькасць сустрэч на год пасля афармлення каўказскага вектара збольшага параўнальная з агульнай колькасцю кантактаў з Украінай — 6,2 сустрэчы на год. Тое ж можна сказаць і пра рэйтынг кантактаў.

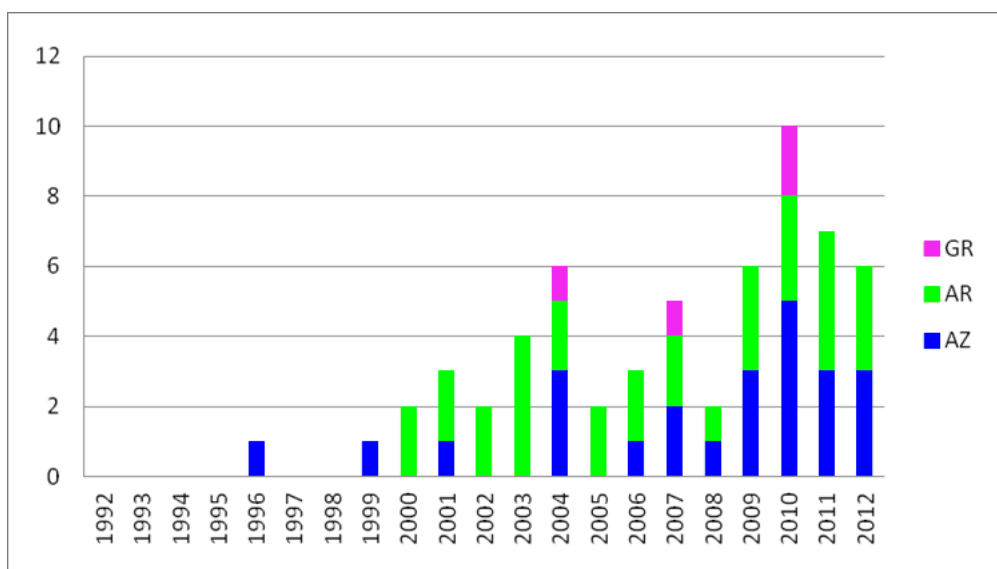
Новы этап у адносінах Беларусі з краінамі Каўказа пачынаецца ў 2000 годзе з развіцця ўстойлівых адносін з Арменіяй, што праявілася спачатку ў візіце міністра абароны, а потым і прэм'ер-міністра гэтай каўказскай

краіны ў Мінск. Надалей кантакты беларускіх уладаў з палітыкамі і чыноўнікамі Арменіі рознага ўзроўню становяцца надзвычай устойлівымі і пачынаюць рабіць значны ўнёсак у агульную актыўнасць Беларусі ў рэгіёне.

З 2001 года таксама развіваюцца адносіны з Азербайджанам, але ўстойлівымі яны становяцца толькі з 2006 года. У кастрычніку 2006 года Мінск наведаў Ільхам Аліеў, і пасля гэтага кантакты набываюць рэгулярны характар.

Адносіны з трэцяй краінай Каўказскага рэгіёна — Грузіяй — сталі развівацца значна пазней. Першыя афіцыйныя кантакты фіксуюцца ў 2004 годзе, пачынаючы з візіту ў Мінск грузінскай міністэрскай дэлегацыі, і да гэтага часу яны носяць спарадычны і няўстойлівы характар. Ніводнага афіцыйнага візіту на вышэйшым узроўні таксама не мела месца.

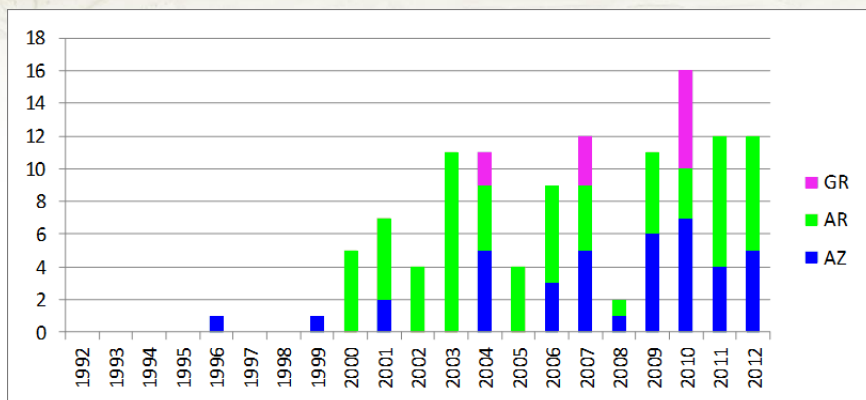
Дыяграма 16. Агульная дынаміка двухбаковых стасункаў Беларусі з краінамі Каўказа, 1992-2012 гады

Агульная дынаміка двухбаковых стасункаў адлюстравана на дыяграме 16. Акрамя паступовага афармлення беларускай знешняй палітыкі ў Каўказскім рэгіёне, варта адзначыць “ўсплёскі” 2004-га і асабліва 2010 гадоў (як і ўвогуле перыяд 2009-2012 гадоў). Рост кантактаў 2004 года можна лічыць вынікам першага сур’ёзнага “энергетычнага крызісу” ў стасунках з Расіяй³; 2010 год укладаецца ў больш шырокую спробу Беларусі пераарыентаваць сваю знешнюю палітыку ў 2008-2010 гадах. Варта заўважыць, што згортванне беларускімі ўладамі палітыкі “лібералізацыі”, супрацоўніцтва з Захадам і агульнай актыўнасці ў рэгіёне Усходняга партнёрства пасля 2010 года практычна не паўплывала на дынаміку стасункаў з Азербайджанам і Арменіяй.

³ У 2003-2004 гадах розныя расійскія палітычныя структуры, у тым ліку, блізкія да Крамля, нават пачалі працаваць з беларускай апазіцыяй.

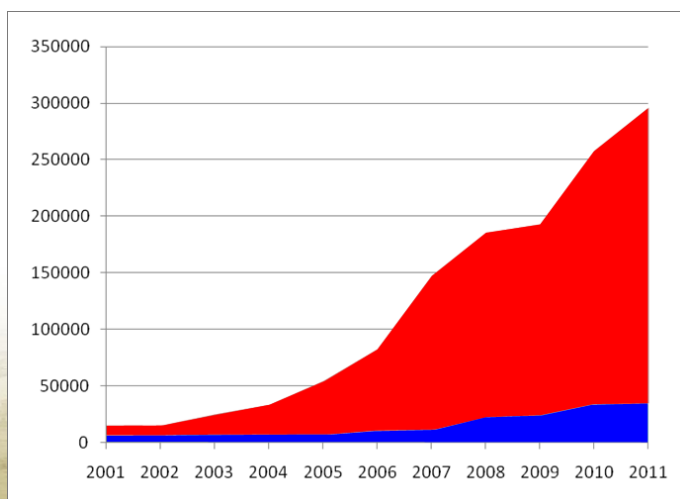
Дыяграма 17. Агульная дынаміка рэйтыngu двухбаковых стасункаў Беларусі з краінамі Каўказа, 1992-2012 гады

Для больш дакладнага разумення сітуацыі разгледзім вымярэнне рэйтынгаў, якія ўлічваюць статус візітаў. На дыяграме 17 бачна, што колькасць і ўзровень візітаў моцна карэлююць адзін з адным (што яшчэ раз сведчыць пра тое, што палітыка ідзе збалансавана і ўсплёск адбываецца комплексна). У параўнанні з колькасцю кантактаў, рэйтынг паказвае больш выразны ўсплёск 2003 года, які практычна супадае з узроўнем 2004 года, але ён дасягнуты выключна за кошт дзвюх сустрэч Аляксандра Лукашэнкі з прадстаўнікамі Арменіі. Таксама фіксуецца ўсплёск 2007 года за кошт кантактаў з Азербайджанам і Грузіяй.

Эканамічныя стасункі. У такой сітуацыі заўсёды выклікае цікавасць пытанне эканамічнай эфектыўнасці кантактаў. Увогуле, можна канстатаваць дастатковую паспяховасць беларускіх эканамічных адносін у Каўказскім рэгіёне па многіх параметрах. Відавочна, рэгіён мае пэўны, хаця і не вырашальны для эканомікі Беларусі, экспартны патэнцыял. Гэты патэнцыял практычна не звязаны з экспартам нафтапрадуктаў, продаж якіх традыцыйна выпраўляе плацёжны баланс Беларусі ў гандлі з большасцю краін Еўропы. Нязначныя аб'ёмы нафтапрадуктаў прадаюцца толькі ў Грузію. У меншай ступені выкарыстоўваецца патэнцыял імпарту, хаця Азербайджан можа выступаць як крыніца нафты, што ў значных памерах выкарыстоўвалася толькі ў 2011 годзе (гл. дыяграму 18).

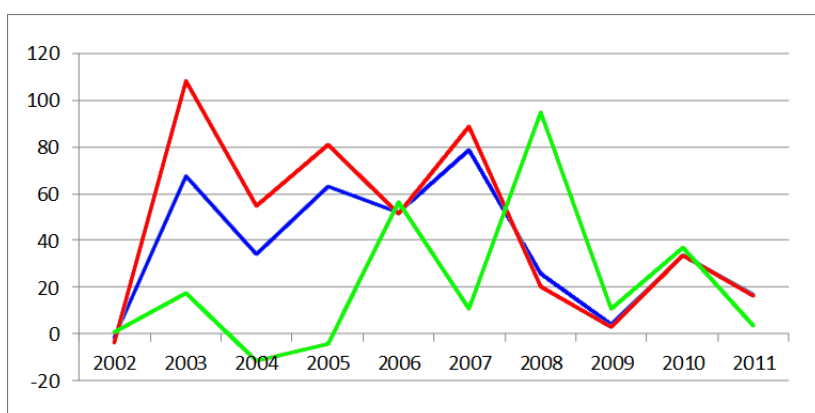
Дыяграма 18. Аб'ёмы беларускага імпарту (сіні колер) і экспарту (чырвоны колер) у каўказскія краіны, 2001-2011 гады, тыс. USD

Таваразварот. Увогуле, таваразварот паміж Беларуссю і краінамі Каўказа агулам пастаянна рос і з 2000 па 2012 гады павялічыўся ў дваццаць разоў: з 15 млн. USD да больш чым 300 млн. USD (без уліку нафтавай здзелкі з Азербайджанам). Таксама варта адзначыць, што прырост па гэтым рэгіёне быў заўсёды пазітыўным з 2002 года. Найбольш паспяховымі для нарошчвання таваразвароту былі 2003-2007 гады (рост ад 34% да 79%), пасля назіраецца пэўнае запавольванне, асабліва выразна праяўленае ў 2010 годзе, калі рост склаў усяго толькі 4% (гл. дыяграму 19).

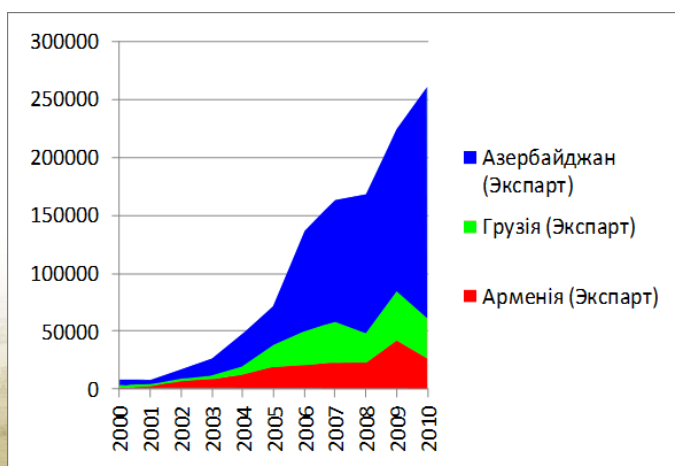
Пры гэтым сальда было заўсёды пазітыўным для Беларусі (калі не ўлічваць закупку нафты 2011 года). Адмоўным сальда было толькі ў гандлі з Грузіяй у 2002-2004 гадах і Арменіяй у 2001 годзе.

Дыяграма 19. Тэмпы росту таваразвароту (чырвоная крывая), імпарту (зялёная крывая), экспарту (сіняя крывая) Беларусі з краінамі Каўказа, 2002-2011 гады, у % да папярэдняга года

У апошнія гады сітуацыя складвалася вельмі пазітыўна для беларускага экспарту. Да 2012 года Беларусь у сярэднім прадавала ў 6-8 разоў больш, чым набывала. Найбольш паспяховым у гэтых адносінах стаў 2007 год, калі экспарт склаў больш за 135 млн. USD, а імпорт толькі крыху вышэй за 11 млн. USD. Найбольш важным экспартным партнёрам з'яўляецца Азербайджан: сярэдні экспарт за 2007-2011 гады склаў больш за 130 млн. USD (для параўнання, гэты паказчык для Грузіі — 33 млн. USD, а для Арменіі — 27 млн. USD). Экспарт у Азербайджан устойліва павялічваўся з 2002 года, для іншых краін дынаміка не была такой адназначнай (гл. дыяграму 20).

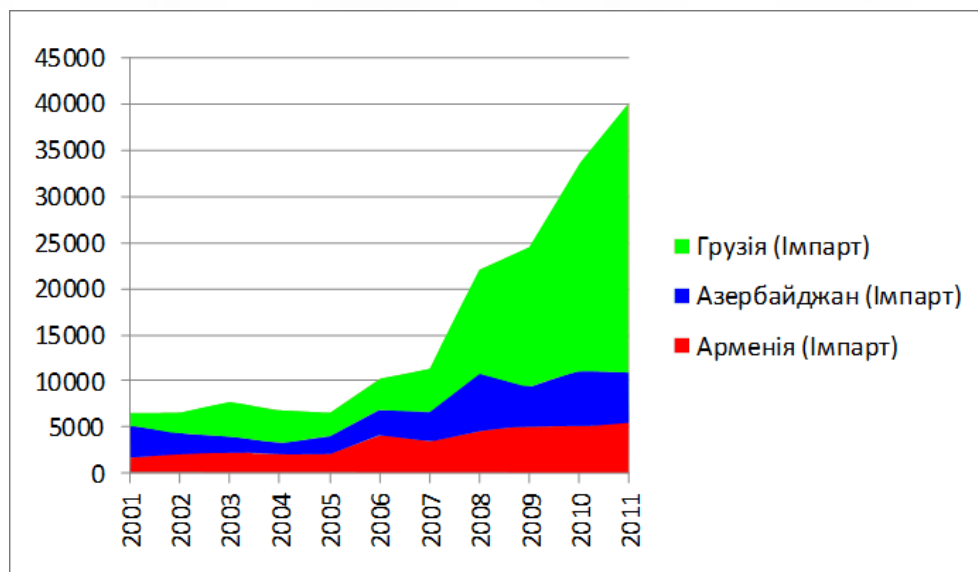
Дыяграма 20. Аб'ём беларускага экспарту ў краіны Каўказа, 2000-2010 гады, тыс. USD

Калі разглядаць імпорт, то сітуацыя зусім іншая. На першае месца высоўваецца Грузія, пры гэтым импорт з гэтай краіны пастаянна расце з 2004 года і ў 2012 годзе дасягнуў 34 млн. USD (верагодна, пэўную долю ў гэтым складаюць тавары, якія пазней накіроўваюцца ў Расію)⁴, у той час як для Азербайджана гэты паказчык склаў каля 5 млн. USD, а для Арменіі — 4,8 млн. USD (гл. дыяграму 21).

Дыяграма 21. Аб'ём беларускага імпарту ў краіны Каўказа, 2001-2011 гады, тыс. USD

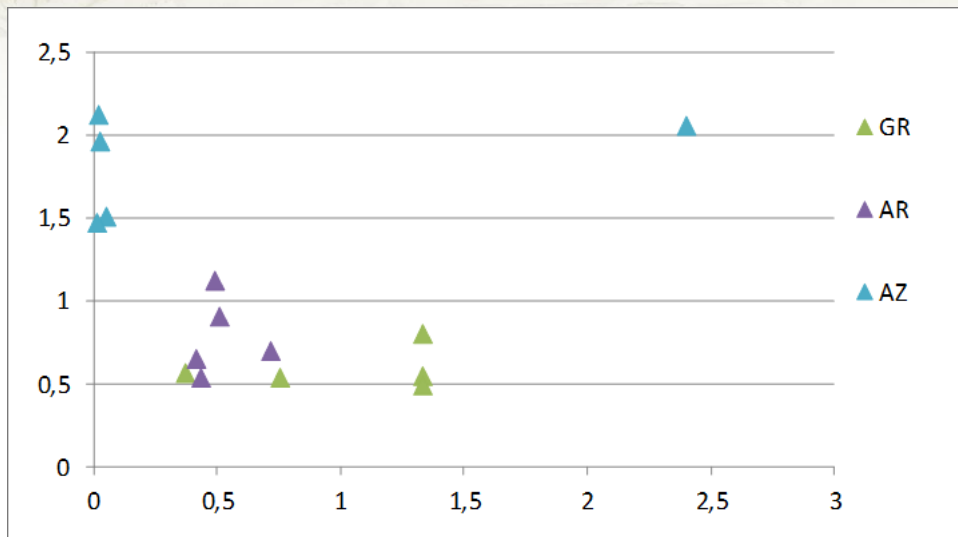

Структура экспарту. Відавочна, Каўказскі рэгіён з'яўляецца рынкам збыту для беларускіх тавараў, які значна пашырыўся за апошнія дзесяцігоддзе. Сусветны эканамічны крызіс унёс свае карэктывы, але пазітыўная дынаміка захавалася. Як бачна на дыяграме 22, рост беларускага экспарту ў рэгіён за апошнія дзесяцігоддзе значна апырэджаў рост імпарту, пры гэтым пазітыўны баланс дасягаўся не за кошт продажу нафтапрадуктаў, што традыцыйна выпраўляе гандлёвае сальда Беларусі з большасцю краін Еўропы⁵.

⁴ Некаторыя крыніцы і аналітыкі адзначаюць, што Беларусь скарыстоўваецца грузінскім бізнесам для абыходу візавых і мытных перашкод. Напрыклад, паведамляецца, што нелегальныя мігранты ў Расіі скарыстоўваюць для гэтага авіяпералёты Тбілісі-Мінск (на мяжы Беларусі і Расіі адсутнічае візавы кантроль, пры гэтым, для паездкі ў Беларусь, у адрозненні ад Расіі, грамадзянам Грузіі не патрабуецца віза). Па гэтай жа прычыне Мінск скарыстоўваецца як месца сустрэч прадстаўнікоў грузінскага бізнесу, якія працуюць у Маскве і цэнтральнай Расіі, з партнёрамі непасрэдна з Грузіі. Таксама ў СМІ перыядычна з'яўляецца інфармацыя, што Беларусь выкарыстоўваецца для абыходжання мытных і санітарных перашкод, існуючых на расійскім рынку для некаторых грузінскіх тавараў (мінеральная вада, віно і г.д.). Тым не менш, гэта інфармацыя не мае афіцыйнага пацвярджэння.

⁵ Пэўныя аб'ёмы нафтапрадуктаў прадаюцца толькі ў Грузію.

Дыяграма 22. Доля Беларусі ў экспарце (па вертыкалі) і імпарце (па гарызанталі) краін Каўказа, 2001-2011 гады, %

Калі разглядаць сярэднюю долю за 2007-2011 гады, у беларускім экспарце сапраўды значную долю займае “тэхналагічная” прадукцыя, хаця і існуе вялікае адрозненне паміж краінамі. Доля прадукцыі машынабудавання, бытавой тэхнікі і г.д. у гандлі з Азербайджанам складае каля 40%, што можна лічыць дастаткова высокім паказчыкам; для Арменіі гэта доля складае 33%; і толькі ў выпадку Грузіі яна значна ніжэй (падобна на Украіну і Малдову) — толькі 14%. Да блока “тэхналагічнай” прадукцыі таксама можна дадаць вырабы хімічнай індустрыі, лекі, касметыку і г.д. Доля гэтых тавараў у беларускім экспарце ў Азербайджан, Арменію і Грузію складае каля 3%, 15% і 10% адпаведна. Такім чынам, доля “тэхналагічнай” прадукцыі ў імпарце складае для Азербайджана — 43%, 48% — для Арменіі і толькі 24% — для Грузіі.

Блок менш “тэхналагічнай” прадукцыі, які ўтварае сыравіна (драўніна, некаторыя будаўнічыя матэрыялы) і перапрацоўка сыравіны (пілаватэрыялы, металаапрацоўка, нафтапрадукты і г.д.), складае: 18% — для Азербайджана, 12% — для Арменіі і каля 25% — для Грузіі (тут 4% з іх складаюць нафтапрадукты). Значэнне такой прадукцыі асабліва важнае ў гандлі з Грузіяй, дзе яна значна перавышае прадукцыю першай групы; для іншых краін гэтая прадукцыя складае істотны дадатковы сегмент.

Апошняй катэгорыяй выступае прадукцыя сельскай гаспадаркі і харчовай прамысловасці. Яе доля практычна аднолькавая для Арменіі і Азербайджана (12%), а вось у гандлі з Грузіяй гэтыя тавары выступаюць найбольш важнымі і складаюць да 38%. Такі высокі паказчык для Грузіі дасягнуты, галоўным чынам, за кошт цукру (23%), які з’яўляецца часткай не толькі экспарту, але і розных рээкспартных схем.

Такім чынам, аналіз экспарту дазваляе зрабіць наступныя вывады пра профіль беларускіх стасункаў у адносінах да краін Каўказскага рэгіёна. Беларусь відавочна выступае індустрыяльнай і тэхналагічнай краінай у дачыненнях да Азербайджана і Арменіі. Доля “тэхналагічнай” прамысловай прадукцыі дасягае тут 43-47%, гэта значыць — складае практычна палову. Яшчэ 12-18% складае прадукцыя, звязаная з першаснай перапрацоўкай сыравіны, і каля 12% прыпадае на долю сельскагаспадарчай прадукцыі. Профіль экспарту ў Грузію больш складаны і, трэба заўважыць, зусім іншы. У дадзеным выпадку, Беларусь выступае як сельскагаспадарчая і сыравінная краіна. Доля “тэхналагічнай” прадукцыі складае каля 25%, прыкладна столькі ж прыпадае на апрацаваную сыравіну (у тым ліку, 4% складаюць нафтапрадукты, драўніна), у той

час як найбольшае значэнне мае сельскагаспадарчая прадукцыя з выразным дамінаваннем цукру — 38% (23% — цукар, 15% — іншыя прадукты сельскай гаспадаркі)⁶.

Структура імпарту. Як ужо адзначалася вышэй, беларускі імпорт з краін Каўказскага рэгіёна мае значна меншыя памеры, чым экспарт, што ўстойліва забяспечвае пазітыўнае сальда для Беларусі. Хаця, калі б Беларусь рэгулярна купляла значныя аб'ёмы нафты ў Азербайджане, як гэта было ў 2011 годзе, характар і дынаміка стасункаў маглі б быць зусім іншая, але на дадзены момант такія закупкі не з'яўляюцца эканамічна апраўданымі, бо Расія прапаноўвае больш нізкія кошты на сырую нафту.

Калі пакінуць гэтую акалічнасць у баку, то аснову імпарту з усіх краін Каўказа складаюць прадукты сельскай гаспадаркі, а таксама харчовай і алкагольнай прамысловасці. Алкагольныя напоі (віно, каньяк і г.д.) і спірты складаюць 63% імпарту з Арменіі, для Грузіі доля гэтай прадукцыі дасягае 55%. Яшчэ каля 3-4% робіць унёсак іншая сельскагаспадарчая прадукцыя — у выпадку Арменіі і 14% (гарэхі, сокі і г.д.) — для Грузіі. Для Азербайджана сітуацыя выглядае крыху іншым чынам: каля 11% складаюць спірты і моцныя алкагольныя напоі, а іншыя прадукты сельскай гаспадаркі (найбольшае значэнне маюць сокі, а таксама гарэхі і тытунь) — звыш 31%.

Доля сыравіны і прадуктаў, якія не патрабуюць апрацоўкі, маюць значэнне толькі ў гандлі з Азербайджанам (галоўным чынам, нафта — 15%) і Грузіяй (мінеральная вада — 8%). Апрацаваная сыравіна складае 4% — для Азербайджана (галоўным чынам, будаўнічыя матэрыялы) і 17% — для Грузіі (ферасплавы).

“Тэхналагічная” прадукцыя складае для Азербайджана — да 18% (15% — вырабы лёгкай прамысловасці, каля 3% — прадукцыя машынабудавання), для Арменіі — да 22% (11% — лекі, вітаміны і 11% — хімічныя вырабы) і каля 2% — для Грузіі.

Такім чынам, стасункі краін Каўказскага рэгіёна ў дачыненні да Беларусі можна ахарактарызаваць як стасункі сельскагаспадарчых і сыравінных краін. Доля вытворчасці алкагольных вырабаў і сельскай гаспадаркі складае: амаль 70% — для Арменіі і Грузіі (пры гэтым, дамінуюць алкагольныя вырабы) і да 40% — для Азербайджана. Доля сыравіны і прадукцыі, якая не патрабуе дадатковай апрацоўкі, складае 8-15% (Азербайджан і Грузія). Доля ўласна прамысловай прадукцыі (як “тэхналагічнай”, так і “нетэхналагічнай”) адносна невысокая — 19-22%.

Малдова

Сярод аналізуемых краін, Малдова з'яўляецца другім па значнасці гандлёвым партнёрам Беларусі, пасля Украіны, з сярэднім таваразваротам за апошнія гады каля 270 млн. USD. Пры гэтым, па колькасці афіцыйных кантактаў краіна займае толькі чацвёртае месца сярод краін цяперашняга рэгіёна Усходняга партнёрства, хаця розніцу паміж Арменіяй, Азербайджанам і Малдовай, у гэтым плане, нельга лічыць прынцыповай. Сярэдняя інтэнсіўнасць кантактаў з 2000 года — 1,5 сустрэчы на год. Рэйтынг сустрэч з 2000 года — 2,4 пунктаў на год (таксама чацвёртае месца).

Палітычныя кантакты. Супрацоўніцтва паміж Беларуссю і Малдовай мае доўгую гісторыю і не перарывалася пасля распаду СССР. Тым не менш, як бачна на дыяграме 23, беларуска-малдаўскія палітычныя кантакты развіваліся досыць нераўнамерна і прайшлі праз некалькі перыядаў усплёскаў і

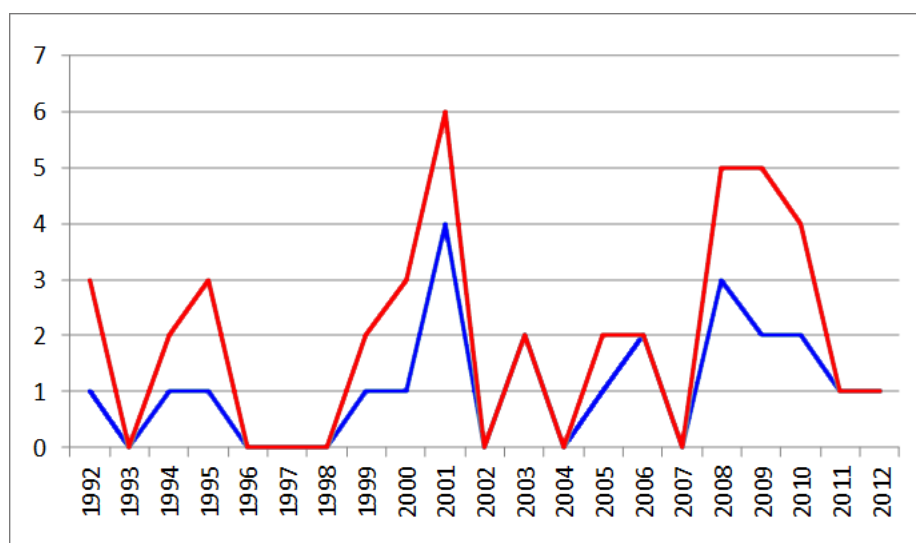
---

⁶ Кошт закупкі нафты ў 2011 годзе перавысіў 800 млн. USD, што практычна зраўнялася з агульным аб'ёмам таваразвароту паміж усімі краінамі Каўказскага рэгіёна і Беларуссю за пяць гадоў.

зацішшаў. У 1990-я гады найбольшая актывізацыя назіралася ў 1992 і 1995 гадах. Потым, пасля самага доўгага ў беларуска-малдаўскіх адносінах трохгадовага зацішша, калі палітычных кантактаў не было, ідзе трохгадовы перыяд іх паступовай актывізацыі ў 1999-2001 гадах. Гэты ўсплёск можна лічыць вынікам агульнай спробы дыверсіфікаваць знешнюю палітыку Беларусі пасля 2000 года. Гэтыя спробы прывялі да актывізацыі краіны на постсавецкай прасторы, што добра бачна з аналізу іншых краін. Сваё значэнне меў і прыход у Малдове да ўлады напачатку 2001 года камуністаў, што прывяло нават да высоўвання ідэі далучэння Малдовы да Саюза Беларусі і Расіі. Праект непрацягла час цыркуляваў у малдаўскім палітычным асяроддзі і прыцягваў значную (у тым ліку, і прапагандысцкую) увагу з Мінска.

Ідэя, аднак, не атрымала свайго развіцця, і за ёй адзначаецца рэзкі спад кантактаў. У 2002-2007 гадах кантакты былі рэдкімі і пераважна на нізкіх узроўнях. Новы ўздым прыпадае на 2008-2010 гады, што супадае з чарговай спробай Беларусі змяніць арыентацыю сваёй знешняй палітыкі, знізіць залежнасць ад Расіі, а таксама з пачаткам дзеяння ініцыятывы ЕС "Усходняе партнёрства". Аднак пасля прэзідэнцкіх выбараў у Беларусі 2010 года, згортвання палітыкі "лібералізацыі" і нармалізацыі адносін з Захадам, актуальнасць такіх кантактаў упала і адносіны былі зноў мінімізаваныя.

Дыяграма 23. Размеркаванне колькасці беларуска-малдаўскіх сустрэч (сіняя крывая) і іх рэйтынг (чырвоная крывая) па гадах, 1992-2012 гады

Улічваючы пазначаныя вышэй факты, нельга сказаць, што адносіны Беларусі з Малдовай разглядаліся як стратэгічныя ці важныя. Іх развіццё пачалося яшчэ ў 1990-я гады, у адрозненне ад каўказскіх краін, стасункі з якімі пачалі развівацца толькі з 2000-х гадоў, але гэтыя адносіны перажылі пэўны застой і адсутнасць дынамікі.

Такім чынам, супрацоўніцтва паміж краінамі ў палітычным вымярэнні нельга назваць стратэгічным ці ўстойлівым. Складваецца ўражанне, што Малдова не выконвае фіксаваную ролю ў беларускай знешняй палітыцы: яна не ўключана ў сістэму супрацьвагі расійскаму ўплыву (як Украіна і Грузія), не валодае стратэгічнымі сыравіннымі рэсурсамі (як Азербайджан) ці важным рынкам збыту (як Украіна), а таксама не выступае сталым партнёрам у наднацыянальных арганізацыях (як Арменія і Азербайджан). Хутчэй, стасункі з Малдовай арыентаваны на падтрыманне пэўнага, дасягнутага яшчэ ў 1990-х гадах, узроўню кантактаў, а не на іх развіццё.

Можна акцэнтаваць увагу на згортванні малдаўскім бокам палітычных кантактаў з Беларуссю, асабліва на вышэйшым узроўні, пасля 2000 года. Сапраўды, перапынак у кантактах кіраўнікоў дзяржаў у 2001-2008 гадах быў самым працяглым за ўсю гісторыю двухбаковых адносін. Аднак варта адзначыць, што і раней кантакты на вышэйшым узроўні вызначаліся нерэгулярнасцю — перапынкі ў некалькі гадоў былі звычайнай з’явай, і за ўвесь перыяд адносін не было ніводнага раўнда абмену візітамі. Пачатак 2000-х гадоў можна лічыць пэўнай мяжой у беларуска-малдаўскіх адносінах. Калі ўсе ранейшыя сустрэчы кіраўнікоў дзвюх дзяржаў насілі афіцыйны характар, то сустрэчы 2009 і 2010 гадоў — рабочы.

Патлумачыць уздымы і спады ў беларуска-малдаўскіх палітычных кантактах зменаў унутрыпалітычнай кан’юнктуры ў Малдове вельмі цяжка. Бо, як гэта не парадаксальна, Аляксандр Лукашэнка сустракаўся амаль з усімі малдаўскімі лідэрамі, што прадстаўлялі пражходне-арыентаваны ліберальны лагер (з Мірчэ Снегурам — у 1995 годзе, Петру Лучынскім — у 2000 годзе, Міхаем Гімпу — у 2009 і 2010 гадах), а вось з прадстаўніком ідэйна блізкіх яму малдаўскіх камуністаў Уладзімірам Вароніным, што кіраваў Малдовай у 2001-2009 гадах, Аляксандр Лукашэнка не сустракаўся ніколі. Асноўнай прычынай можна лічыць не толькі ўнутраную палітычную кан’юнктуру, але і абмежаваныя магчымасці выкарыстоўваць Малдову для вырашэння асноўных знешнепалітычных праблем Беларусі (адносіны з Расіяй і Захадам, пошук рынкаў збыту і фінансавых рэсурсаў). Акрамя гэта, свой уплыў маглі аказаць абмежаванасць росту эканамічнага супрацоўніцтва, ранняя далучэнне Малдовы да Сусветнай гандлёвай арганізацыі, курс Малдовы на еўрапейскую інтэграцыю і арыентацыя на Запад.

Кантакты на ўзроўні ўрадаў да 2008 года былі больш рэгулярнымі, хоць і менш прадуктыўнымі, у сэнсе развіцця дамоўна-прававой базы. Але з траўня 2009 года яны спыніліся. Апошні раз прэм’ер-міністры Беларусі і Малдовы сустрэліся на саміце кіраўнікоў урадаў краін СНД у Астане ў 2009 годзе. Да 2001 года ўсе сустрэчы на высокім узроўні насілі афіцыйны характар, пасля — рабочы.

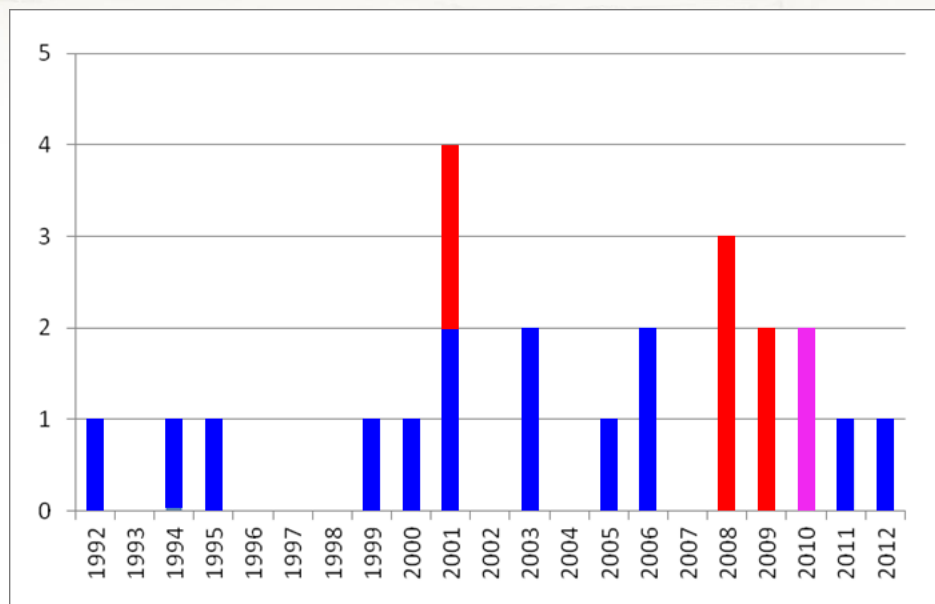
Самую шматлікую катэгорыю складаюць кантакты на ўзроўні парламентарыяў. Яны пачаліся ў 2001 годзе з удзелу групы малдаўскіх дэпутатаў на чале з намеснікам старшыні парламента ў назіранні за ходам прэзідэнцкіх выбараў у Беларусі і афіцыйнага візіту старшыні малдаўскага парламента Яўгеніі Астапчук у Мінск у снежні таго ж года. У беларускім парламенце была створана рабочая група па супрацоўніцтве з парламентам Малдовы, а ў малдаўскім — па супрацоўніцтве з парламентам Беларусі. Кантакты падтрымліваліся як на ўзроўні дэлегацый рабочых груп, так і на ўзроўні старшын парламентаў. Найбольш інтэнсіўнымі яны былі ў другой палове 2000-х гадоў: у 2006-2012 гадах у Кішынёве, Мінску, Санкт-Пецярбургу і Жэневе адбылося 6 міжпарламенцкіх сустрэч.

Узаемадзеянне ў міжнародных структурах. Беларусь і Малдову аб’ядноўвае ўдзел у шэрагу міжнародных арганізацый (напрыклад, у СНД і АБСЕ), а напачатку прэзідэнцтва Уладзіміра Вароніна нават абвешчалася імкненне Малдовы далучыцца да Саюза Беларусі і Расіі. Аднак невядома ніводнага прыкладу падтрымкі дзвюма краінамі адна адной на міжнароднай арэне. А вось адваротныя прыклады, калі бакі займалі супрацьлеглыя пазіцыі, час ад часу мелі месца. Тут варта ўзгадаць і разбіральніцтва ў Эканамічным судзе СНД⁷, і неаднаразовае на працягу 2000-х гадоў галасаванне прадстаўнікоў Малдовы ў ПА АБСЕ ў падтрымку рэзалюцыі з асуджэннем палітыкі беларускіх уладаў.

---

⁷ У жніўні 1995 года, пасля заключэння Пагаднення аб Мытным саюзе з Расіяй, Беларусь у аднабаковым парадку ўвяла мытныя пошліны на экспарт з Малдовы. Такія дзеянні парушалі ўмовы пагаднення пра вольны гандаль, заключаючага

Дыяграма 24. Фармат беларуска-малдаўскіх сустрэч (сіні колер — спецыяльныя візіты; чырвоны колер — сустрэчы ў рамках постсавецкіх наднацыянальных структур; бэзавы колер — іншыя) па гадах, 1992-2012 гады

Фармат сустрэч. Разам з Украінай, Малдова адносіцца да краін з вялікай доляй двухбаковых сустрэч, праведзеных у межах розных наднацыянальных пляцовак. Як можна бачыць на дыяграме 24, асаблівае значэнне такі фармат меў у 2001 годзе (пасля перамогі ў Малдове камуністаў), а таксама ў 2008-2010 гадах. Фактычна, увесь усплёск двухбаковых стасункаў, звязаны са спробай Беларусі пераарыентаваць уласную знешнюю палітыку, праходзіў не ў форме двухбаковых візітаў, што яшчэ раз паказвае адсутнасць стратэгічнай візіі месца Малдовы ў знешняй палітыцы Беларусі. Таксама гэта можа сведчыць пра невысокую зацікаўленасць абодвух бакоў у развіцці і пашырэнні двухбаковых стасункаў.

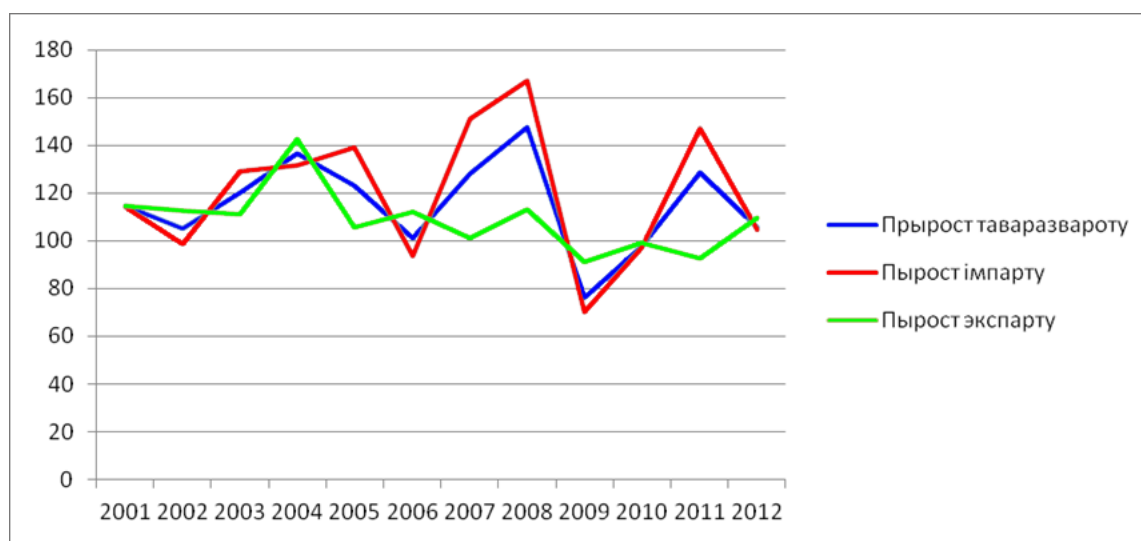
Таваразварот. Малдова з'яўляецца сталым гандлёвым партнёрам Беларусі, але, у адрозненне ад Украіны і краін Каўказскага рэгіёна, адносіны з ёй у апошнія дзесяцігоддзе развіваліся не так дынамічна. Больш за тое, можна казаць пра пэўную стагнацыю, асабліва з малдаўскага боку. З 2000 па 2013 гады агульны таваразварот вырас толькі ў 4,7 разоў, што значна ніжэй за аналагічны паказчык для Украіны (11 разоў) і каўказскіх краін (20 разоў). Але пры гэтым Малдова — краіна, для якой Беларусь мае найбольшае эканамічнае значэнне сярод іншых краін цяперашняга рэгіёна Усходняга партнёрства, з пункту гледжання ўнёску ў экспарт і імпорт (сярэдні паказчык за 2007-2011 гады — 6,29% і 5,57% адпаведна). Графік тэмпаў росту таваразвароту паказвае значна большую няўстойлівасць, у параўнанні з іншымі аналізаванымі краінам, і тройчы мела месца спыненне росту ці спад (2002, 2006 і 2009 гады).

Тэмпы росту агульнага таваразвароту добра карэлююць з тэмпамі росту беларускага экспарту, але практычна не супадаюць з дынамікай імпарту малдаўскай прадукцыі ў Беларусь. Беларускі экспарт паспяхова рос у 2003-2005 гадах, але найбольшымі тэмпамі — у 2007-2008 гадах (за кошт павелічэння

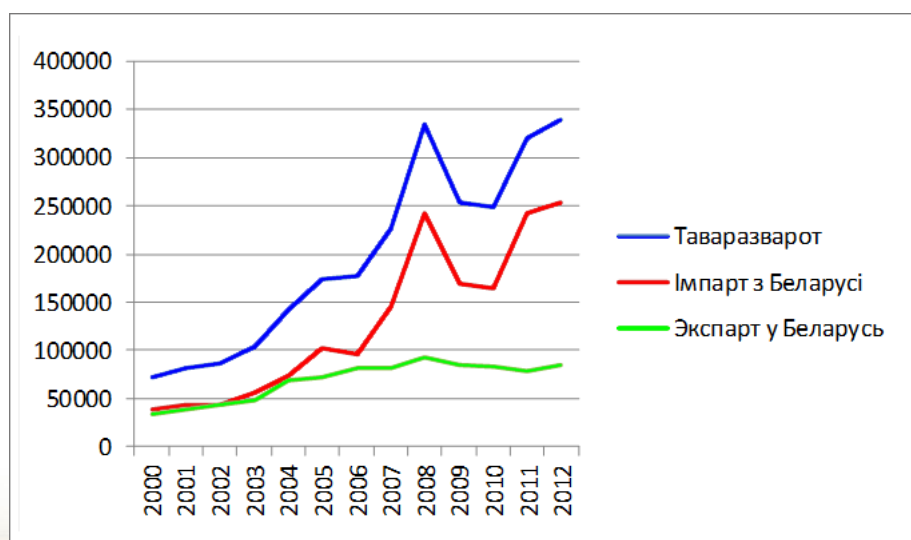
паміж Беларуссю і Малдовай яшчэ ў 1993 годзе. Малдаўскі бок звярнуўся ў Эканамічны суд СНД, і 25 сакавіка 1996 года ў выніку судовага разгляду было прынята рашэнне, якое прызнала справядлівасць малдаўскіх прэтэнзій.

экспарту нафтапрадуктаў). Сусветны эканамічны крызіс прывёў да значнага падзення экспарту ў 2009 годзе і няўстойлівага аднаўлення пазіцый у наступныя гады, што яшчэ больш выразна можна бачыць пры разглядзе абсалютных лічбаў тэмпаў росту і аб'ёмаў гандлю (гл. дыяграму 25). Найбольшую цікаваць уяўляе сітуацыя з імпартам малдаўскай прадукцыі, які выразна дэманструе стагнацыю. Адносна высокі рост быў характэрны толькі для 2004 года, а ў 2009-2011 гадах увогуле меў месца істотны спад. Фактычна, з сярэдзіны 2000-х гадоў можна казаць пра стагнацыю малдаўскага імпарту, што, улічваючы інфляцыю долара ЗША, можна разглядаць як спад (гл. дыяграму 26).

Дыяграма 25. Тэмпы росту гандлю паміж Беларуссю і Малдовай, 2001-2012 гады, %

Дыяграма 26. Аб'ёмы гандлю паміж Беларуссю і Малдовай, 2000-2012 гады, тыс. USD

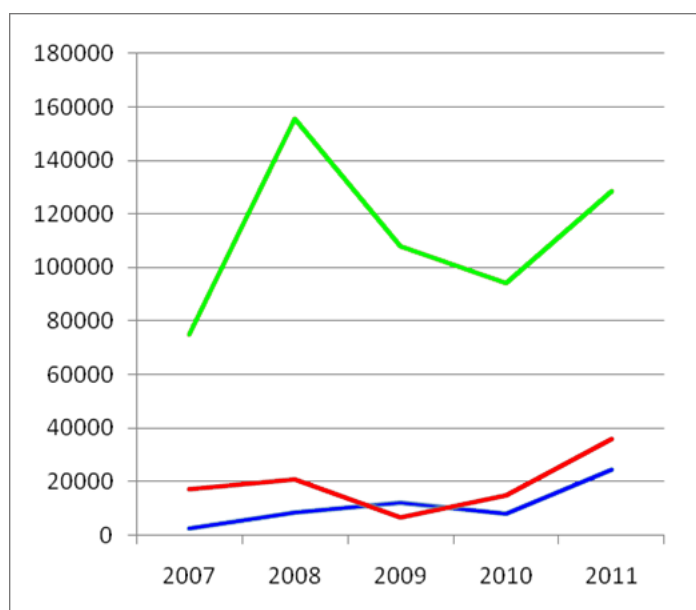

Структура экспарту. Структура беларускага экспарту ў Малдову збольшага нагадвае экспарт ва Украіну. Асноўны аб'ём паставак фармуецца за кошт нафтапрадуктаў, што ўстойліва складае больш за палову і вагаецца ў апошнія гады ў прамежку 51-64%. Пік паставак прыпадае на 2008 год, пазней адбылося іх пэўнае

зніжэнне. Пры гэтым, у 2007-2011 гадах сярэдняя доля тэхнікі і механізмаў у імпарце склала толькі 9,64%, і яшчэ каля 7% склала іншая прадукцыя, якую можна аднесці да катэгорыі А. Прадукцыя катэгорыі Б склала каля 10%. Хаця можна адзначыць і пэўную пазітыўную дынаміку: у 2011 годзе продаж беларускай тэхнікі перавысіў дакрызісныя 2007-2008 гады. Пазітыўную дынаміку мелі і продажы сельскагаспадарчай прадукцыі, рост якіх таксама быў значны: з 2,7 млн. USD у 2007 годзе да 24,6 млн. USD у 2011 годзе (гэта значыць, у 9 разоў; доля гэтай прадукцыі ў экспарце вырасла з 1,88% да 10,1%). Тым не менш, гэтыя пазітыўныя тэндэнцыі не прывялі да сутнаснай змены агульнай структуры.

Падсумоўваючы, на падставе даступных дадзеных па экспарце можна сфармуляваць агульны профіль наступным чынам: нафтапрадукты складаюць 55-60%, тэхніка і іншая “тэхналагічная” прадукцыя — каля 20%, на сельскагаспадарчую прадукцыю прыпадае да 6%, на вырабы дрэваапрацоўкі, вытворчасці будаўнічых матэрыялаў, лёгкай прамысловасці і іншую прадукцыю катэгорыі Б — да 14-19%. Такім чынам, Беларусь у гандлі з Малдовай выступае як крыніца перапрацаванай сыравіны (перш за ўсё, нафтапрадуктаў), доля высокатэхналагічнай прадукцыі дастаткова невялікая (гл. дыяграму 27).

Дыяграма 27. Аб’ёмы экспарту нафтапрадукатаў (зялёная крывая), тэхнікі (чырвоная крывая), прадукцыі сельскай гаспадаркі (сіняя крывая), 2007-2011 гады, тыс. USD

Імпорт. Для Беларусі Малдова ў эканамічных адносінах выступае, перш за ўсё, як сельскагаспадарчая краіна. Пры гэтым, структура імпарту збольшага падобна на тое, як гэта ёсць у выпадку з каўказскімі краінамі. Найбольш важнае месца займае віно і іншыя алкагольныя напоі, якія складаюць 36-48% ад імпарту. Іншая сельскагаспадарчая прадукцыя вагаецца ад 17 да 23%. Такім чынам, агульная доля прадукцыі сельскай гаспадаркі дасягае 2/3. Доля тэхнікі нязначная і вагаецца ў прамежку 2,6-4,9%. Іншая прадукцыя катэгорыі А дадае яшчэ каля 3-4%, і рэшту складае, галоўным чынам, прамысловая прадукцыя катэгорыі Б.

У выніку, агульны профіль імпарту з Малдовы можна акрэсліць наступным чынам: алкагольная прадукцыя складае каля 45%, іншая прадукцыя сельскай гаспадаркі — 20-23%, прадукцыя прамысловасці катэгорыі А — да 10% і да 20-25% — прамысловая прадукцыя катэгорыі Б.

Асноўныя вывады

Па выніках даследавання можна сфармуляваць наступныя вывады пра характар і сутнасныя характарыстыкі беларускай знешняй палітыкі ў цяперашнім рэгіёне Усходняга партнёрства. Практычна ўсе дадзеныя паказваюць, што беларуская знешняя палітка адносна рэгіёна з'яўляецца дастаткова няўстойлівай (асабліва гэта дэманструюць адносіны з Украінай і Малдовай) і сыходзіць не столькі з нейкай вызначанай стратэгі двухбаковых дачыненняў ці палітыкай у рэгіёне, колькі неабходнасці рэагаваць на розныя знешнія імпульсы і выклікі.

Увогуле, можна вылучыць дзве асноўныя лініі (восі), якія вызначаюць знешнюю палітыку Беларусі: 1) **геапалітычную** (пошук механізмаў уплыву на Расію і пошук супрацьвагі яе ўплыву і/альбо імкненне стабілізаваць адносіны з Захадам і фарміраванне каналаў пасярэдніцтва); 2) **эканамічную** (пошук фінансавай і крэдытнай дапамогі, альтэрнатыўных крыніц стратэгічных сыравінных рэсурсаў і, у меншай ступені, пошук новых істотных рынкаў збыту). На падставе гэтага даследавання можна вызначыць, якую ролю адыгрываюць іншыя краіны цяперашняга рэгіёна Усходняга партнёрства ў межах пазначаных ліній. Некаторыя краіны адыгрываюць значную і зменлівую ролю (Украіна), іншыя могуць быць убудаваныя ў беларускую знешнюю палітыку толькі абмежавана (Малдова).

Пачаўшы ў сярэдзіне 1990-х гадоў інтэграцыйны праект з Расіяй, беларускія ўлады атрымалі значную фінансавую дапамогу, нізкія кошты на энерганосьбіты, магчымасць маніпуляваць мытнымі правіламі і доступ на рынак Расіі. Адваротным бокам гэтых прэферэнцый стаўся рост палітычнай і эканамічнай залежнасці ад усходняга суседа, што выклікае патрэбу шукаць супрацьвагу (што ва ўмовах ізаляцыі з боку Захаду робіцца яшчэ больш складаным) і механізмы уплыву на кіраўніцтва Расіі. Для вырашэння гэтай праблемы Беларусь выкарыстоўвала(-ўвае): Украіну — як патэнцыйнага партнёра па інтэграцыйных праектах (1995 і 2003 гады), у якасці супрацьвагі ўплыву Расіі (на працягу ўсяго перыяду, але асабліва ў 2008-2010 гады); Арменію — як партнёра па АДКБ, адзінага саюзніка Расіі ў Каўказскім рэгіёне; Азербайджан — як альтэрнатыўную крыніцу нафты (асабліва ў 2011 годзе); Грузію — як раздражняльны фактар для Расіі (2008-2010 гады); Малдову — у якасці прыхільніка ідэі саюза з Расіяй (2001-2002 гады). Таксама ўсе краіны цяперашняга рэгіёна Усходняга партнёрства выкарыстоўваліся для дыверсіфікацыі знешняй палітыкі Беларусі пасля 2000 года (пасля таго, як да ўлады ў Расіі прыйшоў Уладзімір Пуцін).

З 1996 года Беларусь знаходзіцца ў палітычнай ізаляцыі з боку Еўропы і ЗША. Гэта стварае вялікую колькасць праблем для краіны. Па-першае, толькі Запад можа быць сапраўднай супрацьвагай уплывам Расіі. Па-другое, ізаляцыя не дазваляе развіваць увесь спектр эканамічных стасункаў, удзельнічаць у праграмах развіцця, дапамогі і г.д. З 1999 года, больш выразна — з сярэдзіны 2000-х гадоў і асабліва — у 2008-2010 гадах Беларусь імкнулася нармалізаваць адносіны з Захадам і знайсці адпаведныя каналы пасярэдніцтва. Для гэтага скарыстоўваліся наступныя краіны: Украіна — для змякчэння наступстваў ізаляцыі (другая палова 1990-х гадоў), у якасці пасярэдніка і партнёра па Усходнім партнёрстве (2008-2010 гады); Грузія — як патэнцыйны пасярэднік (2008-2010 гады).

Таксама для Беларусі застаецца актуальным пошук падтрымкі на міжнароднай і рэгіянальнай арэне (напрыклад, пры галасаванні за рэзалюцыі па Беларусі ў розных міжнародных арганізацыях). У гэтых адносінах сваё значэнне мелі: Арменія, Азербайджан і, сітуацыйна, Украіна.

Што тычыцца другой лініі знешняй палітыкі Беларусі (пошук фінансавай і крэдытнай дапамогі, альтэрнатыўных крыніц стратэгічных сыравінных рэсурсаў і рынкаў збыту), то сярод краін цяперашняга

рэгіёна Усходняга партнёрства найбольшае значэнне мае Украіна (важны гандлёвы партнёр); меншае, але заўважнае значэнне ў гандлі мае Азербайджан (як рынак збыту прамысловай прадукцыі) і Малдова. Азербайджан таксама мае важнае стратэгічнае значэнне як альтэрнатыўная крыніца нафты і адзіная краіна Усходняга партнёрства, якая можа выступаць крыніцай крэдытных рэсурсаў. Акрамя гэтага, Беларусь прадстаўляе інтарэс для Грузіі як механізм пераадолення візавых і мытных перашкод пры доступе на расійскі рынак. У рэчышчы гэтай “фінансавай” лініі можна адзначыць спробу Беларусі выкарыстоўваць добрыя стасункі з Арменіяй для ўключэння ў перамоўны працэс паміж Арменіяй і Азербайджанам у якасці пасярэдніка. Можна меркаваць, што асноўнай такіх інтэнцый з’яўляецца атрыманне дадатковых механізмаў уплыву на Азербайджан. Значэння краін цяперашняга рэгіёна Усходняга партнёрства ў знешняй палітыцы Беларусі глядзіце ў табліцы 1.

Табліца 1. Зводная табліца значэння краін Усходняга партнёрства ў знешняй палітыцы Беларусі (зялёны колер — вялікае значэнне; жоўты колер — адчувальнае значэнне)

	Украіна	Арменія	Грузія	Азербайджан	Малдова
Уплыў на Расію (інтэграцыйныя праекты, кааліцыйная гульня ў наднацыянальных структурах)	1995 і 2003 гады, пасля 2010 года	з 2000 года			2001-2002 гады
Пасярэдніцтва ў стасунках з Захадам, еўраінтэграцыя	асабліва 2008-2010 гады		2008-2010 гады		
Дыверсіфікацыя знешняй палітыкі	з другой паловы 1990-х гадоў	з 2000 года	з 2004 года	з 2004 года	з 2000 года
Падтрымка на міжнародным узроўні					
Значэнне гандлю, рынкі збыту, дадатковых схем					
Альтэрнатыўная крыніца сыравінных рэсурсаў					

Эканамічнае месца Беларусі ў рэгіёне. Што тычыцца эканамічнага значэння Беларусі для краін цяперашняга рэгіёна Усходняга партнёрства, то варта адзначыць, што адносна вялікае значэнне Беларусь мае для Украіны, а таксама Малдовы (сярэдня значэнне гандлю з Беларуссю пасля 2007 года вагаецца паміж 3,5-5%). Для астатніх краін доля гандлю з Беларуссю ў таваразвароце невысокая — 0,6-0,9%. Больш за 1% можна фіксаваць толькі ў двух выпадках: экспарт Грузіі (1%) і імпорт Азербайджана (1,8%). Таксама варта адзначыць, што сітуацыяна Беларусь прадстаўляе павышаны інтарэс для Грузіі (як механізм абыходу візавых і мытных абмежаванняў з боку Расіі); патэнцыйна, значэнне Беларусі можа быць большым і для Азербайджана (закупкі сырой нафты).

Калі казаць пра структуру гандлю, то ў рэгіёне Беларусь выступае ў рознай эканамічнай ролі. Для Украіны і Малдовы Беларусь — галоўным чынам, крыніца нафтапрадуктаў, якія складаюць аснову беларускага экспарту (50-60%). Доля прадукцыі машынабудавання і іншай прадукцыі катэгорыі А адносна невысокая (20-25%). Таксама невялікае значэнне мае прадукцыя сельскай гаспадаркі (3-6%).

Па-сапраўднаму індустрыяльнай і тэхналагічна развітай краінай Беларусь выступае толькі ў гандлі з Азербайджанам і Арменіяй. У дадзеным выпадку, доля прадукцыі, дзе выраб прадугледжвае складаныя

тэхналагічныя аперацыя, складае 40-45%; рэшта прыпадае на сельскагаспадарчую прадукцыю, сыравіну (драўніна, піламатэрыялы), прадукцыю катэгорыі Б. Крыху іншая сітуацыя з Грузіяй, для якой Беларусь выступае перш за ўсё як сельскагаспадарчая краіна, бо доля сельскагаспадарчай прадукцыі ў гандлі складае да 40% (з іх 23% — цукар); доля “тэхналагічнай” прадукцыі тут таксама невысокая і сітуацыя падобная да сітуацыі з Украінай і Малдовай (20%).

Для Беларусі большасць краін Усходняга партнёрства выступаюць у якасці сельскагаспадарчых краін. Доля прадукцыі сельскай гаспадаркі, харчовай і алкагольнай прамысловасці складае 60-70% у імпарце Арменіі, Грузіі, Малдовы, і ў меншай ступені для Азербайджана — 40%. Таксама важнае значэнне маюць пастаўкі нафты з Азербайджана і металічных сплаваў з Грузіі. Доля прадукцыі машынабудавання і іншай прадукцыі катэгорыі А невялікая (да 4%). Больш складаная сітуацыя з Украінай, экспарт якой дастаткова дыверсіфікаваны: аснову складае металапрадукцыя (30%), тэхніка (20%) і сельскагаспадарчая прадукцыя (16%). Варта адзначыць, што доля перапрацаванай сыравіны ў імпарце з Украіны меншая, чым у экспарце з Беларусі.

Падсумоўваючы аналіз, важнасць краін Усходняга партнёрства для Беларусі можна ранжыраваць наступным чынам. Найбольш значнай краінай, з розных пунктаў гледжання, з’яўляецца Украіна. Другое месца трывала займае Азербайджан. На трэцяе месца можна паставіць Арменію (хаця, эканамічная аснова супрацоўніцтва з гэтай краінай нізкая, што можа быць фактарам зніжэння інтэнсіўнасці ў будучыні). На чацвёртае месца ў дадзены момант можна паставіць Грузію (галоўным чынам, улічваючы расійскі фактар, але кан’юнктура тут можа хутка памяняцца, калі адбудзецца паляпшэнне расійска-грузінскіх адносін). І апошняе месца ў рэгіёне, з палітычнага і эканамічнага пунктаў гледжання, на дадзены момант займае Малдова (галоўным чынам, з-за адсутнасці палітычнага супрацоўніцтва ў апошнія гады і стагнацыі эканамічных узаемадачынненняў). Хаця, у дадзеным выпадку, розніца ў пазіцыях Грузіі і Малдовы дастаткова ўмоўная, і іх можна было б змясціць на адным узроўні (гл. малюнак 1).

Малюнак 1. Ступень значнасці краін Усходняга партнёрства для беларускай знешняй палітыкі і эканомікі (чырвоны колер — найбольш значныя; аранжавы колер — значныя; жоўты колер — менш значныя)

Беларусь

у рэгіёне краін Усходняга партнёрства (1992-2012)

Стратэгія міждзяржаўных дачыненняў.
Палітычная і эканамічная роля ў рэгіёне.

Аўтары: **Андрэй Казакевіч**, **Андрэй Валодзькін**, **Аляксандр Філіпаў**

Рэдактар і карэктар: **Андрэй Шутаў**

Андрэй Казакевіч — доктар палітычных навук (*PhD*), дырэктар Інстытута палітычных даследаванняў “Палітычная сфера”, старшы навуковы супрацоўнік Універсітэта Вітаўта Вялікага (Літва). Скончыў аддзяленне паліталогіі юрыдычнага факультэта Беларускага дзяржаўнага ўніверсітэта. Даследчыя інтарэсы: палітычныя інстытуты Цэнтральнай і Усходняй Еўропы, знешняя палітыка, судовая ўлада, гісторыя палітычных ідэй.

Андрэй Валодзькін — кандыдат палітычных навук, старшы навуковы супрацоўнік Інстытута эканомікі Нацыянальнай акадэміі навук Беларусі. Скончыў факультэт міжнародных адносін Беларускага дзяржаўнага ўніверсітэта. Навуковыя інтарэсы: знешняя палітыка Беларусі, палітычныя працэсы ў Балтыйскім рэгіёне, міжнародныя адносіны.

Аляксандр Філіпаў — кандыдат палітычных навук. Скончыў гістарычны факультэт Беларускага дзяржаўнага ўніверсітэта, аспірантуру Акадэміі кіравання пры прэзідэнце Рэспублікі Беларусь. Даследчыя інтарэсы: гісторыя Блізкага Усходу, арабістыка, іраністыка, знешняя палітыка Рэспублікі Беларусь.